

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ויקהל

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ויקהל

מפתח העניינים

הטעם שתקנו רבותינו קריאת פרשת פרה / מעלת קריאת 'שנים מקרא' בעיון ובהתבוננות / התורה היא מכתב לנו מאת המלך / נשיאות הלב היא הקרבה אל המלאכה / ויגבה לבו בדרכי ה' / בכל אחד טמונים כוחות עצומים ועליו להוציאם לפועל / אסור לאף אחד להתיימש מעצמו ולהתכחש לכוחותיו / הגאולה העתידה תהיה בזכותו של משה רבינו / משה רבינו לקח על עצמו את האחריות על חטא העגל / אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנין מן התורה / חובתנו להרבות בעסק התורה בימים אלו / לכל אחד מישראל יש חלק ונחלה בתורה / התורה היא הנשק והמוגן של כלל ישראל

מפתח חידושי תורה

- א. בענין דליקה מצויה במקום שיש חילול שבת..... כ
- ב. בענין גיהנם שובת בשבת..... כג
- ג. בענין ויעש בצלאל את ארון הברית..... כו

מפתח מערכות

- כח..... ברכת המזון.
- כח..... ברכת המזון - בענין שיש לברך ברכת המזון במקום שאכל.....
- כט..... ברכות השחר
- ל..... ברכות השחר
- לא..... ברכות התורה - אם ברכות התורה ברכות המצווה.....

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין רבי מאיר למד תורה מאחר..... לה
- ב. בענין תשובת אלישע אחר..... לז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

הטעם שתקנו רבותינו קריאת פרשת פרה

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין בעניני דיומא ובעניני הפרשה.

הפרשה שלנו היא פרשת ויקהל-פקודי, וגם מוסיפים וקוראים בה פרשת פרה אדומה. ומה טעם רבותינו סדרו לנו בחודש הזה קריאת ארבע פרשיות, שקלים, זכור, פרה והחודש?! כותב המשנה ברורה (סימן תרפ"ה סק"א), תקנו רבותינו לקרוא את ארבע פרשיות בשנה מראש חודש אדר עד ראש חודש ניסן, לזכרון לארבעה דברים. ארבעת הפרשיות האלו באו לעורר אותו ולהזכיר אותנו, הראשונה פרשת שקלים לזכור מצות מחצית השקל, שהיו כל ישראל מביאים את השקלים ומזה היו קונים את קרבנות הציבור, תמידין ומוספין. השניה פרשת זכור לזכור מעשה עמלק הרשע, וקורין אותה בשבת שלפני פורים כדי לסמוך מעשה המן שהיה מזרע עמלק וכדי להקדים זכירת מחיית עמלק לעשייתה, רצו להזכיר לנו את חובתנו למחות את שמו של עמלק, ויהי רצון שנוכה בקרוב למחות אותו מן העולם, השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן.

והשלישית היא פרשת פרה אדומה, שכך היה השריפה שלה במדבר, כששרפו את הפרה במדבר בשביל לטהר את הטמאים טמאי מת, ומעשה הפרה הראשונה הזו שעשה משה רבינו, היתה סמוך לניסן. הרמב"ם בהלכות פרה אדומה (פ"ג ה"ד) מעתיק את לשון המשנה, תשע פרות היו, ראשונה עשה משה רבינו, השניה עשה עזרא, בבית שני היו עוד ששה, והפרה העשירית יעשה מלך המשיח במהרה יתגלה, כלשון הרמב"ם.

ומדוע שרפו את הפרה במדבר סמוך לניסן?! - להזות בה את ישראל באפר הפרה מיד אחר הקמת המשכן כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות קרבן פסח בזמנו, ולכך אנחנו קוראים פרשה זו להתפלל לפנינו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים במהרה. אנחנו לא מתייאשים מהגאולה ח"ו ומצפים תמיד מתי נוכה לגאולה השלימה, לבנין המקדש ולהקרבת הקרבנות, ולכן אנחנו קוראים פרשת פרה אדומה כדי לזכור ולהתפלל שבמהרה יזרקו עלינו מים טהורים ונוכל לעשות קרבן פסח בזמנו.

והרביעית היא פרשת החודש, אותה קוראים בשבת הסמוכה לראש חודש ניסן, כדי לקדש את חודש ניסן דכתיב 'החודש הזה לכם ראש חדשים'.

זה טעם קריאת ארבע פרשיות בחודש אדר. השבת הזו אנחנו קוראים את פרשת פרה, בין אם קריאתה מהתורה ובין אם קריאתה מדרבנן, כדי לזכור ולהזכיר להתפלל על בנין המקדש, שנוכה לעשות כבר השנה את קרבן פסח בזמנו.

מעלת קריאת 'שנים מקרא' בעיון ובהתכוננות

יש אחד שהשבת הזו מכניסה אותו לבעיה, שהרי דינא דגמרא הוא שחייב אדם לקרוא את

הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ובשביל לקרוא גם פרשת ויקהל וגם פרשת פקודי זקוק הוא לנס. למה?! מפני שבפרשת ויקהל יש מאה עשרים ושתיים פסוקים ובפרשת פקודי יש תשעים ושתיים פסוקים, כך שביחד זה יוצא מאתיים וארבע עשרה פסוקים, וצריך הוא לקרוא את זה שנים מקרא ואחד תרגום - כפול שלוש, שזה יוצא שש מאות ארבעים ושתיים פסוקים, וצריכים יום שלם בשביל לקרוא את כל זה, ובפרט שיש מדקדקים לקרוא גם את ההפטרה. והלא הוא מקציב תמיד לשנים מקרא לא יותר מחצי שעה, ואם כן הרי הוא בבעיה גדולה... מה הפתרון שהוא מוצא?! לקרוא את זה פי שנים ממהירות הקול...

המצוה הזו של 'שנים מקרא' היא מצוה גדולה ויקרה, והיא מדינא דגמרא (ברכות ח:). כלומר, זו הלכה שיצאה מפי רבותינו חכמי התלמוד, הלכה המחייבת את כולם ללא יוצא מן הכלל, ולא איזה חידוש שחידשו גדולי רבותינו הראשונים או האחרונים. וכך פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן רפ"ה) ע"ש.

יותר מזה, אם יבוא אחד למישהו ויאמר לו 'אני רוצה לומר עליך שאתה לא ירא שמים', מה יאמר לו השני?! 'מה?! אתה לא מתבייש?! לומר עלי שאני לא ירא שמים?! הרי אני לא סתם ירא שמים, אלא ירא שמים מרבים'!... זה פוגע בו כשאומרים עליו שהוא לא ירא שמים. אבל הנה תראה דבר פלא, מרן ז"ל בשלחן ערוך (או"ח רפ"ה ס"ב) כותב שירא שמים קורא את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עם פירוש רש"י, וכשאתה בא למישהו ואומר לו, למה אתה לא קורא 'שנים מקרא', הוא אומר לך 'מה אתה רוצה ממני?! הרי השלחן ערוך כתב במפורש שהוא מדבר על ירא שמים, ואני לא ירא שמים... אם מישהו אחר היה בא ואומר עליו שהוא לא ירא שמים הוא היה קורע אותו כדג, 'איך אתה מעז לומר עלי דבר כזה', או אפילו 'איך אתה מעז לחשוב עלי דבר כזה', אבל לומר על עצמו שהוא לא ירא שמים כדי לפטור עצמו משנים מקרא, אין לו בעיה.

צריכים אנחנו להתחזק במצוה היקרה הזו, ועכשיו בשבת כזו שהקריאה ארוכה אל לנו לתת לזה זמן קצוב ומוגבל ולמהר בקריאה. ואדרבה, ידוע שמרן הבית יוסף מכח קדושת תורתו ועמלו בתורה זכה שנברא לו מלאך שהיה מגלה לו תורה וסתרי תורה, ונדפס מזה ספר הנקרא 'מגיד מישרים' ובו יש חלק קטן ממה שהתגלה לו על ידי המלאך הזה, וכמו שהביא הרב חיד"א בספרו שם הגדולים (חלק הגדולים מערכת י' אות קס"ה) שהנדפס הוא חלק אחד מחמישים. ושם ב'מגיד מישרים' הוכיח המלאך את אותם אלו שקוראים שנים מקרא כחותים על הגחלים, במהירות ובחיפזון, ואמר המלאך, הלא למה אנחנו קוראים בכל שבת ושבת את פרשת השבוע? - כדי שאדם ידע את מצוות התורה, את לימודיה ואת חוקותיה! ואם אדם קורא הכל כמו בחיפזון מצרים, מה יצא לו מזה?! וסבא בכף החיים (או"ח רפ"ה סק"ד) מעתיק את הדברים האלו.

בצעירותי ראיתי גברא רבא בכולל חזון איש שהיה לומד שנים מקרא ואחד תרגום עם מחברת. מה הכוונה?! הוא היה קורא את הפסוקים לאיטו, ומידי פעם היה מתעורר באיזו שאלה או הערה, ואז היה נוטל את המחברת וכותב לעצמו, 'בפרק זה וזה פסוק זה וזה, יש להבין למה כתוב כך וכך' וכיוצא. וכך צריכים כולנו לקרוא 'שנים מקרא', במתינות ובהתבוננות, ולא בחיפזון ובהלה, והלא בכל מילה ומילה אדם מקיים מצוה. ואל לו לאדם לפחד ממש מאות ארבעים ושנים הפסוקים, ואדרבה, שש מאות ארבעים ושנים יוצא בגימטריא 'אל תירא'... אל תתיירא ואל תקרא את זה בבהלה ובמהירות, אלא מתון מתון.

התורה היא מכתב לנו מאת המלך

בעל חובת הלבבות (שער חשבון הנפש פרק שלישי) מביא משל נוקב. לו יצויר שכל אחד מאתנו היה מקבל מכתב מאיזה מלך. לא משנה איזה מלך, לו יהי מלך טיבט... המכתב לא כתוב בלשון הקדש אלא בשפת המלך, בשפה הטיבטית... האם אחד היה אומר: 'אני לא מבין מה שכתוב כאן, מה אני יכול לעשות?! אזורק את זה לפח וחסל'? אף אחד לא היה אומר כדבר הזה. נכון שהוא לא מבין את השפה, אבל סוף סוף זה מכתב ממלך! מי ידוע מה כתוב שם?! אולי הוא רוצה להזמין אותו למדינה שלו?! אולי הוא רוצה להעניק לו איזה פרס?! אין ספק שהוא יחפש מיישהו שיכול לתרגם את המכתב.

הוא יתחיל לברר מי יודע את השפה הזו ויכול לתרגם לו את המכתב, והנה אומרים לו שיש אחד כזה שיודע את השפה, אבל הוא גר בדישון, צפונית לקרית שמונה... הוא ילך לשם או יאמר 'אין לי כח לטרוח?!' אין ספק שילך, אפילו אם יצטרך ללכת ברגל עד לשם... הוא חייב לדעת מה כתב לו המלך. ואם יאמרו לו 'לתרגם את המכתב עולה מאה דולר?!' הוא יאמר 'אין שום בעיה, אשלם גם מאתיים, העיקר שאדע מה כתוב במכתב הזה'. למה כל זה?! מפני שהוא קיבל מכתב ממלך, והוא רוצה לדעת מה כתב לו המלך.

אומר בעל חובת הלבבות, הלא בושא תכסה את פנינו. אם כך זה במכתב ממלך בשר ודם שהיום פה ומחר איננו, שכל כך אנחנו מתעניינים ורוצים לדעת מה הוא כתב, התורה הקדושה, המכתב שקבלנו מבורא עולם ית"ש, ממלך מלכי המלכים, לא תעניין אותנו?! לא נתבונן בה בכל תיבה ובכל אות, וננסה לרדת לעומקה?! איך זה שאדם יכול לקרוא אותה

א. אם מיישהו רוצה עוד גימטריא, יש עוד אחד. נאמר בפסוק (תהלים פד, יב) 'אלהים חן וכבוד יתן', וגם זה בגימטריא שש מאות ארבעים ושנים, והנה לו ברכה גדולה תמורת הפסוקים שיקרא בעיון ובהתבוננות, שנים מקרא ואחד תרגום. ויש גימטריא אחרת שעולה גם כן שש מאות ארבעים ושנים, וממנה צריכים אנחנו לברוח. איזו?! - 'יעפ על הארץ' בראשית א, כ... אל תירא ותקרא את הפסוקים בהבנה ובשמחה, ואז תזכה ל'אלהים חן וכבוד יתן', והזהר והשמר שלא תקרא כמו מעופף על הארץ...

במהירות וכלאחר יד?! ולכן צריכים אנחנו להתעורר בענין הזה, לקרוא שנים מקרא ולהאזין לקריאת פרשת השבוע בשבת בהתבוננות ובהבנה.

וכך שמעתי מדודי ראש הישיבה מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל שהיה מזהיר תמיד שהבעל קורא יקרא את הקריאה במתינות, כדי שישמעו השומעים את מצוות התורה וידעו ויבינו מה שכתוב. את עשרת בני המן צריכים לקרוא בנשימה אחת, אבל לא את התורה חלילה...

נשיאות הלב היא הקרבה אל המלאכה

הנה דוגמא. בפרשה שלנו, פרשת ויקהל יש פסוק אחד שקוראים אותו תמיד, אבל לא מתבוננים בו כדי הצורך. כך אומר הפסוק: **'ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו את תרומת ה' למלאכת אהל מועד ולכל עבודתו בגדי הקדש'.**

לכאורה ביאור הפסוק פשוט. הקב"ה ציווה שצריכים ישראל להביא דברים בשביל בניית המשכן, וכמו שפותחת הפרשה 'ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים וכו', ובתחילה מזהיר אותם משה שאפילו שהמשכן הוא דבר גדול ובו הקב"ה משרה שכינתו בישראל, עם כל זה צריכים להזהר שלא יהיה חלילה בגלל מלאכת המשכן נגיעה כל דהו של חילול שבת, ואחרי זה אומר משה מה שצריך להביא למשכן, 'זה הדבר אשר צווה ה' לאמר, קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לב יביאה זהב וכסף ונחושת וכו', ואחרי זה באה התורה ואומרת את הפסוק הזה שבאמת כלל ישראל עשו ככה, 'ויבואו כל איש אשר נשאו לבו... הביאו את תרומת ה', הביאו כלל ישראל כל מה שציווה אותם משה להביא, זהב כסף, נחושת ותכלת ושאר הדברים הנצרכים בשביל עשיית המשכן והבגדים.

זהו פשט הפסוק. אבל צריך להבין למה הפסוק חוזר וכופל, 'כל איש אשר נשאו לבו', ואז שוב: 'וכל אשר נדבה רוחו אותו'. מה הביאור בזה?!

רבינו הרמב"ן, מגדולי רבותינו הראשונים, מפרש, כי באמת הביאור ב'כל' אשר נדבה רוחו אותו הוא פשוט, אדם שאוהב את הקב"ה יש לו נדיבות הלב לתת בעין יפה, והוא לא מסתפק בכל שהוא אלא מביא זהב כסף ונחושת בעין יפה. זו היא נדבת הלב. אבל מה הכוונה 'כל איש אשר נשאו לבו'?! מה זה 'נשאו לבו'?!!

אומר הרמב"ן, נשאו לבו, על החכמים העושים במלאכה יאמר כן. כי לא מצינו, אם תלך ותבדוק בכל הפרשה ובכל הפסוקים, לא תמצא שעל המתנדבים, אלו שהביאו כסף וזהב ושאר הדברים, כתוב 'נשאו לבו', אלא תמיד יהיה כתוב עליהם 'נדבה רוחו', שהם התנדבו לתת לפי יכולתם. וכאן הזכיר 'נשאו לבו' לקרבה אל המלאכה. 'נשאו לבו' לא נאמר על אלו שרק הביאו כסף וזהב, אלא על אלו שבאו בעצמם אל משה רבינו ואמרו לו, 'אדוני

משה, אנחנו רוצים לעבוד בגופנו בבנין המשכן, וכל מה שצריך בשביל לבנות את המשכן ואת כליו, הנה אנחנו מוכנים לעבודה הזו.

ויגבה לבו בדרכי ה'

ולמה צריכים בשביל זה נשיאות הלב? - אומר הרמב"ן, כי לא היה בהם בישראל מי שלמד את המלאכות הללו ממלמד, הלא עם ישראל יצאו עכשיו ממצרים, ובמשך מאתיים ועשר שנים עסקו בעבודת פרך, עבודה קשה בחומר ובלבנים. לא היה בהם אף אחד שהיה צורך זהב וכסף שידע לעבוד עבודה עדינה כזו, לשזור את הזהב ולארוג מעשה חושב ומעשה רוקם. בשביל מלאכות עדינות כאלו צריך מומחיות, ועל ידי שאדם הלך והסתכל ולמד ממומחה איך לעשות את זה הוא לומד, אבל כאן כל כלל ישראל התעסקו עם עבודות קשות, ואיך יוכלו עכשיו לתפוס מחט ולעשות מלאכה עדינה כזו?! לא היה להם מלמד ומומחה ללמוד הימנו. או שאימן בהם את ידיו, גם אחד שלא לומד ממלמד, לכל הפחות הוא מנסה שוב ושוב ומתאמן עד שהוא לומד את המקצוע. אבל כאן הם לא אימנו את ידיהם במלאכות כאלו, ולא ידעו דבר חוץ מלבנות בנין בחומר ובלבנים, ואיך זה עכשיו יעשו את המלאכות העדינות האלו?!

אבל, אומר הרמב"ן, מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי ה', לבוא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדוני דובר. הגיע בן ישראל לפני משה רבינו ואמר לו, נכון, אני לא בעל מלאכה ואני לא יודע איך לעשות את המלאכה העדינה הזו, אבל 'ויגבה לבו בדרכי ה'', אני רוצה לעשות את מה שאדוני דובר, תצווה אותי מה לעשות ואני אשתדל בדבר. זו היא ה'נשיאות הלב', שהלב מנשא אותנו לעשות את המלאכה הזו, הגם שלפי הסברא הפשוטה אין לו את היכולת.

הרבה כוחות והרבה כשרונות טבועים באדם, והוא לא מביא אותם לידי ביטוי. הרבה פעמים אדם אומר 'מה אני מבין' ו'מה אני יודע', וזה טעות. הנה, כאן למדנו שגם אלו שלא היה להם לכאורה את הידע הטכני איך לעשות את המלאכה, עם כל זה נשא אותם לבם לבוא ולעשות כל מה שצריך, ובאמת משה רבינו לקח אותם לעבודת המשכן.

בכל אחד טמונים כוחות עצומים ועליז להוציאם לפועל

הגאון רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל, בעל אור שמח ומשך חכמה היה גאון עצום, ומי שרגיל בספריו מוצא בהם פלאות ומשתומם תמיד על העמקות, על הגאונות ועל הבהירות שבדבריו, וכבר דורות שלא ראינו כדברים הללו.

שאלו, איך זכה האור שמח למעלתו העצומה. ואמנם, בוודאי שהעמלות והשקיעות שלו בתורה במשך יום ולילה שנים על גבי שנים גרמה את זה, וסיפרו שהכסא שלו

בישיבה בבניאליסטוק שבליטא, היכן שהיה יושב, התפורר, שכן שמונה עשרה שעות ביממה היה יושב ועוסק בתורה.

אבל לא רק זה הביא אותו למעלתו הנשגבה, אלא היה בו גם את הענין הזה שכתב הרמב"ן, 'נשאה רוחו אותו'. כלומר, הוא ידע להוציא את הכוחות הפנימיים שהקב"ה חנן בהם את כולנו, חכמה בינה ודעת, הלכה למעשה. מה הכוונה? - הסבירו את זה בדרך משל. אם חלילה קרה אסון ופרצה דליקה באיזה בית והבית התחיל לעלות בלהבות, והנה מגיע בעל הבית ורואה לנגד עיניו איך כל ההיטים וכל החפצים היקרים לו עולים באש, והרי 'אדם בחול על ממונו' כמו שכתוב בגמרא (שבת קיז.), לפתע פתאום אתה רואה את האיש הזה איך שהוא נעשה גבור חיל אשר לא יאומן כי 'יסופר', הוא נכנס בתוך האש ומוציא בידו האחת ארון ספרים, וביד השנייה מקרר. וכולם משתאים, לא ידענו שהוא כזה גיבור! תמיד ידענו עליו שהוא אדם רגיל ואפילו חלש מידי פעם, ואיך זה פתאום הוא נאזר בגבורה ויש לו כאלו כוחות?!

וההסבר הוא שבאמת הכוחות האלו שאנחנו רואים בו עכשיו היו טמונים וגנוזים בו כל הזמן, אלא שמעולם לא היתה סיבה שהכריחה אותו להוציא את הכוחות האלו לפועל. רק עכשיו, שראה שנפלה דליקה בביתו וכל הדברים שלו הולכים ונשרפים, פתאום אתה רואה איך שהוא נעשה גבור חיל והוא נכנס ומוציא דברים כבדים ושוב נכנס ושוב מוציא וחוזר חלילה, כי עכשיו הוא נדחק ונעשה מוכרח להשתמש בכוחות העצומים שנתן בו הקב"ה.

לרבי מאיר שמחה זצ"ל, כך אמרו, היתה לו תמיד שריפה במוח. ולכן כל הכוחות להתמדה וכל עומק העיון הנורא שלו, בקע ויצא החוצה מהכח אל הפועל. ובאמת לכולם יש כוחות עצומים שכאלו, אבל אדם לא מנצל אותם. ראיתי בספר 'עין יהודית' שמביא ויכוח כמה אחוזים אדם מנצל מהדעת שלו, יש אומרים שהוא מנצל חמישה אחוז, ותשעים וחמשה אחוז הוא לא נוגע בהם והם חוזרים לשמים כמו שקיבל אותם, ללא כל שימוש, ויש אומרים שהוא מנצל שלושה אחוז, וקיימא לן יש ויש הלכה כיש אומרים בתרא... יוצא אם כן שאת רוב הכוחות שלו אדם מחזיר לשמים 'כנתינתה', בלי שהוא ניצל. וזה חיסרון גדול והפסד נורא, כי מכיון שיש לאדם את הכוחות, כמה חבל שהוא לא מוציא אותם אל הפועל.

אסור לאף אחד להתיימש מעצמו ולהתכחש לכוחותיו

זה היה ענין 'נשיאות הלב' כמו שאומר הרמב"ן, שבאו אותם אנשים ואמרו, נכון שלא למדנו את האומנות הזו ולא התאמנו ולא התרגלנו בה, אבל אנחנו מכירים בכוחנו שיש לנו את היכולת לעשות את זה ויש לנו את הכוחות לעשות את זה, 'מצא בטבעו שיש בידו לעשות כן', ויגבה לבו בדרכי ה', אנחנו מאמינים שיש לנו את היכולת בעזר האל וישועתו לעשות מה שצריך, ואכן משה רבינו לקח אותם לעבודה.

זהו יסוד גדול בעבודת ה'. הרבה פעמים אדם מתייאש ומספיד את עצמו, וכמו ששמעתי פעם מתלמיד חכם גדול שאמר, הכרנו אנשים שהולכים עם שלט ביד. מה כתוב בשלמט?! - 'כאן נקבר אדם גדול'... כלומר, הוא החליט שממנו כבר לא יצא כלום, וכך הוא קובר את עצמו. הוא אומר, 'מה כבר יצא ממני?!' 'וכי יש לי סיכויים?!' ותמיד הוא מוצא נימוקים ותירוצים להצדיק את דעתו. אבל כל זה לא נכון והקב"ה נתן לאדם חכמה בינה ודעת לבלי שיעור, ואדם יכול להכניס לדעתו ולמוחו המון תורה אם רק יאמין בכוחו, אבל היצר מטעה את האדם בתירוצי הבל וסרק.

יש אחד שאומר 'אני כבר מבוגר, וכי אתחיל עכשיו ללמוד?!' מה כבר יצא ממני עכשיו'. אבל כל אלו דברי הבל ישאם הרוח, וכתב החזון איש באמונה ובטחון (פ"ג אות כ"ז) שכבר ראינו לגדולי ישראל שהתחילו ללמוד במבחר ימי צבאם ויצאו אילנא רברבא וגדולי עולם. למרות שהתחילו לעסוק בתורה בגיל מבוגר, עם כל זה זכו והתעלו והתרוממו ונהיו לגדולים ביותר ועמודי עולם. מדוע? - כיון שהכל תלוי ברצון של האדם. ואמרו בספרים ש'רצון' אותיות 'צנור', לרמוז כי לפי הרצון של האדם כך ישפיעו לו מן השמים וכך יתנו לו סיעתא דשמיא. אם אחד יש לו רצון אדיר והוא פונה להקב"ה ומתחנן לפניו 'רבונו של עולם, אנא תעזור לי', בעל הבית בעין יפה יחב, והקב"ה נותן לו. וכמו שאמרנו פעם, בשמים יש הכל, חוץ מדבר אחד. איזה דבר אין בשמים? - קמצנות. הקב"ה תמיד נותן בעין יפה, וכמו שנאמר 'פתח פיך' - ואמלאהו' ודרשה הגמרא (ברכות ג.) 'פתח פיך' ההוא בדברי תורה כתיב, 'ואמלאהו', ומפרש רש"י, 'כל משאלות לבך אתן לך'. אם אדם מבקש ומתחנן, הוא אכן יקבל ויזכה לתורה. אבל באמת אחד שיש לו רק רצון קטן לזכות לתורה, אז גם הצינור וההשפעה שהוא מקבל תהיה השפעה מועטה.

זה מה שעלינו ללמוד מאלו שקרבו אל המלאכה. אם היינו רואים את היד של אותו אחד שנגש אל משה וביקש להשתתף בעשיית המלאכה, איך היתה נראית היד שלו?! וכי היתה זו יד עדינה שטובה לשזור חוטי זהב עדינים, או יד גרומה שעבדה בחימר ובלבנים שנים על גבי שנים?! ועם כל זה ואף על פי כן הם האמינו בכחם ובאו ובנו את הדברים היותר קדושים שיש, המשכן וכליו. ללמדנו, שיש לנו את הכוחות ויש לנו את היכולות, ואסור לנו להרים ידים ולומר 'אין לנו סיכויים, אולי בגלגול הבא'.

הגאולה העתידה תחיה בזכותו של משה רבינו

ויש בזה נפקא מינה לימים שלנו. הנה הגמרא במסכת מגילה (ו:) אומרת שסומכין גאולה לגאולה. שהרי, כל אחד יודע ש'משנכנס אדר מרבין בשמחה', וכל אחד יודע שאין הכוונה להרבות בשמחה רק עד פורים ומשעבר פורים חזרנו לימי השגרה. לא כן הוא, אלא משנכנס אדר מרבין בשמחה הווי אומר שבכל חודש אדר יש בו את החיוב להרבות בשמחה

כי בכל החודש הזה יש את הבחינה של הישועה לישראל, וכמו שאומרת הגמרא (תענית כט:): שמאן דאית ליה דינא בהדי גוי, אם יש לו איזה משפט עם גוי, יעשה את זה בחודש אדר, כיון שאז בריא מזליה דישראל. וזה לא נפסק בפורים, אלא בכל חודש אדר.

ומה מגיע מיד אחרי חודש אדר?! - ניסן. זהו 'סומכין גאולה לגאולה', סומכין את גאולתן של ישראל מידי המן הרשע צורך כל היהודים, לחודש ניסן, חודש הגאולה, כמו שאמרו (ראש השנה יא.) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, יהי רצון שבשנה הזו. ולכן רש"י במסכת תענית על 'משנכנס אדר מרבין בשמחה' כותב 'ימי נסים היו לישראל פורים ופסח', ושאלו כל המפרשים, הלא לא דברו כאן בכלל על ניסן אלא על חודש אדר, ולמה מוסיף רש"י את חודש ניסן?! אלא שחודש ניסן הולך יחד עם חודש אדר, 'סומכין גאולה לגאולה', ושניהם כרוכים ומדובקים זה בזה.

והנה, האור החיים הקדוש בפרשה הקודמת¹ כותב דבר נורא. הוא מקדים ומביא את דברי הזהר הקדוש, שארבע גלויות גלו ישראל. גלות ראשונה היתה גלות מצרים ונגאלנו ממנה בזכותו של אברהם אבינו. הגלות השנייה היתה גלות בבל ונגאלנו ממנה בזכות יצחק. הגלות השלישית אצל מדי נגאלנו ממנה בזכות יעקב, והגלות האחרונה, הגלות שלנו - גלות אדום, שהיא עמוקה כההם כמו שכתבו רבותינו (ועיין ביאור הגר"א ז"ל לתקוני זהר דקמ"ד ע"ג), ושלא רואים לה סוף והנה כבר אלף תשע מאות חמישים שנה מאז חורבן הבית, בזכות מי נגאל? - בזכות משה רבינו, רעיא מהימנא.

ואם כן, שמושה רבינו בזכותו תלויה הגאולה האחרונה, אומר האור החיים הקדוש, מתעוררת כאן תמיהה גדולה. שהרי אמרו רבותינו בגמרא במנחות (סה:), 'משה רבינו אוהבן של ישראל היה', ולא היה אחד שאהב את ישראל כמו משה רבינו, והוא עצמו אמר 'אבד משה ואלף כמוהו, ואל 'אבד אחד מישראל' (תנחומא פרשת ואתחנן ס"ו) ומפני זה, כתב רבי חיים ויטאל בספרו שערי קדושה (ח"ב שער ד'), נבחר משה להיות מושיען של ישראל, בגלל אהבתו

ב. כולם עונים 'אמן' ואכן לומר אמן על ברכה ותפילה זה דבר גדול, אבל לא יוצאים בזה ידי חובה. ואם בכל זאת השנה נגאל?! צריכים אנחנו להיות גם מוכנים... יש אחד שהולך וקונה כבש כדי שאם יבנה בית המקדש יאכל אותו כקרבת פסח, ואם חלילה לא יבנה, גם כן יאכל אותו... זה לא מספיק, אלא צריכים אנחנו להכין את עצמנו לגאולה, וכמו שנראה מדברי האור החיים.

ג. הפרשה שעברה פרשת כי תשא, היא עמוקה וסתומה בכל ענין חטא העגל. אמנם היו אלו החוטאים מיעוטא דמיעוטא, שהרי כשעברו שבט לוי והרגו את כל העובדים לעגל לא נהרגו אלא כשלישת אלפים איש, ובספרים כתבו, וכן הביא הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל, שבמתן תורה לפי החשבון היו כארבע-חמש מיליון יהודים, ושלישת אלפים מתוך זה הם מיעוטא דמיעוטא. ועדיין הוא תימה, איך זה שמיד אחרי מתן תורה נכשלו בחטא העגל ואמרו עליו 'אלהיך ישראל'.

ודאגתו לכלל ישראל, 'נתן עיניו ולבו להיות משתתף בצערך'. וכך אנחנו רואים בפרשה הקודמת אחרי חטא העגל שהקב"ה קצף על ישראל ואמר 'אכלה אותם כרגע', וכנראה שזו היתה שעת הסכנה הכי גדולה שהיתה לישראל מדורות עולם, והנה משה רבינו עמד בפרץ והשיב חמתו מהשחית, עמד והתחנן לפני בורא עולם וטען כמה נימוקים כדי להציל את ישראל, זכות אבות, ושלא יהיה חילול ה', ועוד, עד שהקב"ה התפייס ונושעו ישראל.

משה רבינו לקח על עצמו את האחריות על חטא העגל

וכך תמיד עמד משה רבינו לימינם של ישראל, ואף הכנים את עצמו במסירות נפש למען כלל ישראל, וכמו שאמרו רבותינו שמה שאמר משה 'ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת' הכוונה בדבריו היא להתנצל עבור עם ישראל, ואומר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, לא עם ישראל אשמים בחטא העגל, אלא אני, ולכן אם אין אתה מוחל על החטא ורוצה לענוש על חטא העגל, אותי אתה צריך לענוש ו'מחני נא מספרך אשר כתבת'. ולכאורה זהו דבר שאין לו חבנה, וכי איך יתכן שמשה אומר על עצמו שהוא אשם בדבר?! והלא הוא בכלל לא היה במחנה בזמן שעשו ישראל את העגל! הוא היה בראש ההר, מקבל תורה מפי הגבורה!

אבל, אמרו המפרשים, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב וידיד אחד, והמלך כל כך אהב אותו עד שיום אחד מינה אותו להיות שר, ולא סתם שר אלא ראש לכל השרים. לאותו השר היה קרוב משפחה, בן דוד, שלא היה כל כך ישר, וכשהוא שמע שדוד שלו נהיה שר, שש ושמח ואמר, עכשיו גם אני אוכל להיות סר, סר מן הדרך...

ואכן כך היה. התחיל אותו קרוב משפחה לגנוב ולמעול, ולא עבר זמן רב עד שתפסו אותו השוטרים. התקשר אותו אחד אל הדוד השר שלו ואמר לו, 'דודי דודי, תשמע. כך וכך היה מעשה, ועכשיו תפסו אותי השוטרים ומאשימים אותי בגניבה. אתה הרי דוד שלי, ואתה לא רוצה שיהיו בושות למשפחה, ואני מבקש ממך שתראה איך לחבל תחבולה להעלים את התיק שלי, ואולי גם תעלים את השופט, מה שבטוח בטוח'... וכמו שנהגו בכמה מקומות לעשות כן... מה יעשה הדוד?! אין לו ברירה. הלך אל המלך ואמר לו, אדוני המלך, 'תשמע, כך וכך היה עם האחייני שלי, וכמו שאומרים היום, היתה לו 'מעידה' חד פעמית... ואני מבקש ממך שתראה איך לסדר את הדברים שיעלימו ממנו עין', ואכן המלך סידר את זה ופטרו אותו.

וירא כי טוב, כשראה אותו אחד שאכן הוא יכול לעשות מה שהוא רוצה והדוד שלו עוזר לו, חזר לגנוב. שוב תפסו אותו, ושוב התקשר לדוד שלו וזעק ומתחנן, 'דודי היקר, המצב שלי חמור, ואני מוכרח שתעזור לי'. עכשיו שזו כבר פעם שניה, יותר קשה היה להוציא אותו לחפשי, אבל סוף סוף קרוב משפחה זה קרוב משפחה, והלך שוב השר הזה אל המלך ואמר לו כל מיני תירוצים כמו שאומרים היום, למשל 'היתה לו ילדות קשה'... וכן הלאה. שוב פטרו אותו לשלום.

כִּיֹּן שראה פעמיים כי טוב, חזר לגנוב. כשנתפס בפעם השלישית והתקשר לדוד שלו שיושיע אותו, הלך השר אל המלך ואמר לו, 'אדוני המלך, דע לך שלא הוא אשם בכל הגניבות האלו אלא אני. מדוע?! מפני שמה הסיבה שהוא גונב? - כִּיֹן שהוא סומך עלי. הוא יודע שאתה אוהב אותי ואני מקורב אליך ודברי נשמעים אצל המלך, ולכן הוא מעז לגנוב. נמצא אם כן שאני הגורם לכל הגניבות שלו, ואם כן יש לי פתרון איך להפסיק ולעצור את כל הגניבות שלו. מה הפתרון?! - תפטר אותי מתפקידי. אם אני לא אהיה עוד שר חשוב אצל המלך, ידע אותו אחד שאין לו כבר מי שיעזור לו, ויחדל ממעשיו הרעים'.

זֶה מה שאומר משה רבינו להקב"ה, רבונו של עולם, עם ישראל הם קדושים וטהורים. אתה יודע למה הם חטאו?! - בגלל שהם סומכים עלי. הם יודעים ש'אחות לנו בבית המלך', שאני תמיד עומד בפרץ, ואני אשם בדבר. ולכן, 'מחני נא מספרך אשר כתבת', תפטר אותי מתפקידי, ואז כשהם ידעו שאין להם עוד את משה רבינו אוהבן וסגורן של ישראל, הם לא יעשו עוד שום עוון.

אֵין מֹשֶׁה רִבִּינו חִפֵּץ לָגָאוֹל עִם בְּטָלָנִין מִן הַתּוֹרָה

זו היתה אהבתו של משה רבינו לעם ישראל, עד כדי כך שהוא נוטל על עצמו את האחריות לחטא העגל ומוכן לאבד את כל ההנהגה ומעלותיה, בשביל כלל ישראל. ואם כן שכל כך אוהב משה רבינו את ישראל, ובמדרש תנחומא (פרשת ואתחנן) אמרו רבותינו, 'אמר משה יאבדו מאה כמושה ולא יפגע אחד מישראל' וכנ"ל, שואל האור החיים הקדוש, איך זה שמושה רבינו שבזכותו תלויה הגאולה העתידה, לא בא לגאול אותנו?! וכי משה רבינו לא רואה את כל הצרות הנוראות שבאות על בית ישראל בשנים הרבות שמאז חורבן הבית, את כל השמדות, כל הפוגרומים, וכל הגירושים?! וכי לא ראה את השואה האיומה?! הלא משה רבינו 'השיב את חמתי מהשחית' וכל כולו היה תמיד לימוד סגוריה על ישראל, ודרשו רבותינו (ברכות לב.) על הפסוק 'ועתה הניחה לי' כביכול תפס משה רבינו בבגדו של הקב"ה שיסלח לישראל, ואיך זה שלא בא לגאול אותנו מהגלות הנוראה והחשוכה הזו?! וכי הוא שכח אותנו?!

והתירוץ, אומר האור החיים הקדוש משפט נורא, כי אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנין מן התורה. כשעם ישראל עשו עגל הזהב, עמד משה רבינו כסגור על ישראל. כשהיתה המחלוקת של קרח ועדתו, עמד משה רבינו בסגוריה על ישראל, וגם בחטא המרגלים עמד משה רבינו ולימד זכות על ישראל. אבל כשעם ישראל בטלנים מן התורה?! - אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. כי למה לו למשה רבינו לבוא ולגאול את ישראל?! כל מהותו של משה רבינו היא התורה הקדושה, ואין לו למה להגיע אם אין כלל ישראל עוסקים בתורה.

והמילה 'חפץ' שכתב האור החיים, הרי היא דוקרת את הלב עד בית חללו. שהרי לא כתוב כאן שאין משה רבינו יכול לגאול עם בטלנין מן התורה, אלא שאינו חפץ. משה רבינו יכול לגאול את ישראל, אבל הוא לא רוצה לבוא, כי אין לו טעם לבוא ולגאול עם בטלנין מן התורה.

וזה מה שהיה תמיד דודי מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל רגיל לומר, התבונן ותראה, תקופת הנביאים היתה לישראל בדיוק אלף שנה, כמו שכתב רבי נסים גאון בהקדמה למסכת ברכות. מזמן בניית המשכן, שאז היתה השראת שכינה בישראל בשנת ב' אלפים תמ"ח, ועד זמנם של חגי נחמיה ומלאכי הנביאים האחרונים, ג' אלפים תמ"ח, היתה הנבואה בקרב ישראל. מאז ועד היום, לא היתה עוד נבואה, עד יערה ה' רוח עלינו בקרוב.

והנביא האחרון היה מלאכי, ויש אומרים שמלאכי זה עזרא, וכמו שכתוב בתרגום וכמו שאומרת הגמרא (מגילה טו.). אמר רבי יהודה צדקה, כולנו יודעים את הפסוק המפורסם שאתו חותם מלאכי את תקופת הנבואה שהיתה בכלל ישראל, 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא', והוסיף החפץ חיים זצ"ל שלא כתוב כאן 'הנה אנכי אשלח לכם' בלשון עתיד אלא אנכי שולח, לשון הווה, שהקב"ה יכול לשלוח את אליהו הנביא לבשר על הגאולה מיד על הרגע. ומדוע הגאולה מתמהמהת ואליהו עוד לא בא?! אמר רבי יהודה צדקה זצ"ל, התבונן ותראה מה כתוב בפסוק שלפני כן: 'זכרו תורת משה עבדי... הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא'.

מפני שהדברים האלו קשורים וכרוכים זה בזה, כמו שראינו בדברי האור החיים הקדוש. אם יש מצידנו את ה'זכרו תורת משה עבדי', אזי 'הנה אנכי שולח לכם' ונוכה לגאולה העתידה. אבל אם חלילה וחס אין מצידנו את עסק התורה, אזי הגם שמשה רבינו עמד בפרץ והשיב חמתו מהשחית על כל החטאים שעשו ישראל, על חטא העגל ועל כל שאר עשרה הנסיונות שניסו ישראל את ה' במדבר, אבל לגאול עם בטלנים מן התורה, משה רבינו ע"ה אינו חפץ ואינו מגיע.

חובתנו להרחבות בעסק התורה בימים אלו

ואם כן, עכשיו שאנחנו נמצאים בתקופה הזו של 'סומכין גאולה לגאולה' כמו שהזכרנו, נמצאים אנחנו בימי אדר וניסן שהם ימי גאולה ובוודאי רוצים אנחנו לפעול ולקרב את

ד. לא אמר הפסוק אליהו אלא אליה חסר וא"ו, וכמו שהביא רש"י בפרשת בחוקותי (כ"ו מ"ב) על הפסוק 'וזכרתי את בריתי יעקוב' שכתוב שם יעקוב מלא וא"ו, מפני שלקח יעקב משכון וערבון מאליהו את הוא"ו שלו, שתהיה גאולה לישראל, ורק אז בזמן הגאולה יחזיר לו יעקב את האות וא"ו. ומדוע לקח דווקא את האות וא"ו? - מפני שוא"ו זה וא"ו החיבור, כמו שכתוב בספרים.

הגאולה, מה עלינו לעשות?! - עלינו להרבות בלימוד התורה. כדי שמושה רבינו אכן לא יראה אותנו בטלין מן התורה, אלא אדרבה ימצא אותנו במצב של 'זכרו תורת משה', של ריבוי בעסק התורה, ואז אכן נזכה ל'הנה אנכי שולח לכם', לגאולה המקווה במהרה.

יש אחד שאמר לי, 'בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל' הכוונה כי הגיעו ימי בין הזמנים ופטורים מללמוד... חלילה, לא תהא כזאת בישראל. אדרבה ואדרבה, בימים קדושים ומסוגלים כל כך עלינו להיות בגדר 'מוסיף והולך', ולהרבות עוד ועוד קביעות בעסק התורה. הגאון חיד"א בספרו לב דוד (פרק כ"ט) כותב שאם היינו מקבלים על עצמנו בימים האלו את עול התורה באמיתות והשמחה היתה מקודשת לשמים, יחד עם מצוות הצדקה שכלל ישראל מקיימים בימי הפורים, ברור ובלי ספק, כותב החיד"א, שתיכף ומיד נגאל. ולכן צריכים אנחנו שלא להתעסק לאן נסע בפסח ואיזה טיול נעשה, אלא עלינו לשבת בבית המדרש ולעסוק בתורה, לנצל את קדושת הימים האלו של ימי אדר וניסן.

וכמו שראינו למעלה, לכל אחד ואחד יש את היכולת לשבת ולעסוק בתורה, ובכל אחד טמונים כוחות ויכולות שקיבל מהקב"ה ועליו לא להתכחש להם. אף אחד לא יכול לומר 'מי אני ומה חיי, מה השייכות שלי לתורה', וכיוצא באלו ההבלים. ישראל בראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות לתורה, לרמוז כי לכל אחד ואחד מכלל ישראל יש שייכות לתורה הקדושה.

לכל אחד מ'ישראל' יש חלק ונחלה בתורה

במדרש ויקרא רבה בפרשת צו (פ"ט ס"ג) ספרו רבותינו סיפור הקורע את הלב על רבי ינאי, מגדולי רבותינו האמוראים, רבו של רבי יוחנן. רבי ינאי היה מהלך בדרך, והנה, בשעה שהלך רבי ינאי בדרך, פגש באדם אחד, והיה אותו אדם **משופע ביותר**. מה הכוונה 'משופע ביותר'? פירשו שם המפרשים (מתנות כהונה ועוד), שהיה אותו אחד לבוש בבגדים נכבדים, כאילו הוא החכם הכי גדול שבדור.

כיון שראה רבי ינאי את אותו אחד שלבוש כמו חכם מופלג, כגברא רבא, אמר לו אדוני, שמא רצונך לסעוד עמי?! אולי תבוא לאכול אתי?! אמר לו אותו אחד, לאכול אני תמיד מוכן... יש אנשים כאלו שגם אם עכשיו סיימו לאכול סעודה גדולה, אם באים ואומרים להם 'במקום פלוני יש סעודה ואתה יכול לבוא לאכול שמה', הם ישר רצים, שלא יהיה חלילה בל תשחית... הגיע אותו אדם 'משופע ביותר', אותו אדם גדול למקומו של רבי ינאי, ורבי ינאי הביא לפניו סעודה גדולה.

התיישב אותו אחד לאכול, ורבי ינאי על ידו, מחכה מתי יגיד האורח דבר תורה. הרי מצוה גדולה לומר דבר תורה על השולחן, ויש בזה מעלות עצומות, ובוודאי אותו אחד שלבוש בבגדים חשובים כאילו הוא אחד מגדולי הדור, יאמר דברי תורה חדשים ומחודשים.

עובר הזמן, ואותו אחד שותק כדג. רבי ינאי לימד עליו זכות, אולי הוא מפחד מההלכה של 'אין מסיחין בשעת הסעודה שמא יקדים קנה לוושט', שהרי יש כאלו שמאד מקפידים בהלכה הזו...

גמרו את הסעודה. פנה רבי ינאי אל האורח ואמר לו, 'בכבוד, אולי תאמר איזה דבר חידוש, פלפול או הלכה'?! אמר לו האורח שאיננו יודע. אמר לו רבי ינאי, 'אולי בכל אופן תדע להגיד איזו הרגשה מוסרית, ביאור נחמד בפסוק או משהו כזה', אבל גם מזה לא ידע האורח מאומה. אז מה כן אתה יודע?! - רק לאכול... חריף ובקי נפלא ב"שלחן ערוך"... הבין רבי ינאי שטעה בו. הוא חשב שהוא גברא רבא, ולבסוף התברר שאינו אלא 'אכלנא רבא'... 'בכל אופן', אמר רבי ינאי לאורח, 'תברך ברכת המזון'. אמר האורח לרבי ינאי, 'אני לא יודע לברך, תברך אתה ותוציא אותי ידי חובה'... גם את ברכת המזון לא ידע האורח לברך.

זו בושה. האדם הכי פשוט בישראל אתה יכול לתת לו סידור והוא יברך ברכת המזון, והאיש הזה שהיה לבוש בבגדים נכבדים כאילו הוא מי יודע מה, לא יודע אפילו לברך ברכת המזון?! כיון שראה רבי ינאי כך שלא יודע האיש הזה לא חומש ולא משנה, לא גמרא ולא הלכה, וגם ברכת המזון לא יודע אלא רוצה שהוא זה שיוציא אותו ידי חובה, אמר לו, בסדר, אני אומר מה שאומר ואתה תחזור אחריי. תגידי: אכל הכלב את הפת של ינאי. מפני שאם אפילו ברכת המזון אתה לא יודע, מה בינך לבין הכלב?!

זהו המשפט הנוקב שאמר רבי ינאי. וכשאמר לו את זה, קם אותו אחד ואמר, 'כבוד הרב, אני רוצה לומר לך דבר, איזה פסוק. משהו שכן שמעתי ואני יודע'. 'תראה', כך אומר אותו אחד לרבי ינאי, 'פעם אחת הייתי הולך בדרך ועברתי ליד התלמוד תורה שבעירי,

ה. וכשמדברים על דברי תורה על השולחן, אין הכוונה למה שאמר אותו פתי שהוא תמיד מקפיד לשים חומש ומשניות על השולחן בשעה שהוא אוכל... לא לזה כיוון התנא שתשים ש"ס בבלי עוז והדר ארבעים כרכים על השולחן, אלא שאתה תאמר דברי תורה. וגם אין המכוון שתמיד תאמר - בכל המשת הסעודות שלך ביום - 'מים אחרונים חובה', ובזה תצא ידי חובה... המלאכים בשמים כבר שמעו את זה ממך ויודעים את זה בעל פה, הגיע הזמן שתלמד דברים חדשים בסעודה...

ו. שהרי בכל עיר ועיר צריך שיהיה תלמוד תורה, ועיר שאין בה תלמוד תורה מחרימין אותה ואיכא דאמרי מחריבין אותה, כמו שאמרו בגמרא במסכת שבת (ק"ט:). 'מחרימין' זה יותר חמור, כי 'חרם' אותיות רמ"ח לפי שהוא נכנס ברמ"ח אבריו של אדם.

מדוע? כיון שהתלמוד תורה, הבל הפה של תינוקות של בית רבן, הבל פה שאין בו חטא, הוא המעמיד של העיר, ועיר שאין בה תלמוד תורה ולא העמידו בה אנשי העיר קיום לעולם, אין גם לה זכות קיום. ואמרו הדרשנים, מה הכוונה 'עיר שאין בה תלמוד תורה מחריבין אותה'?! מי יחריב אותה? -

ושמעתי את התלמידים לומדים מפי רבם. מה לימד הרב את התלמידים? - תורה צווה לנו משה מורשת קהילת יעקב. ואותו רב לא אמר 'קהלת ינאי', אלא הוא אמר 'קהילת יעקב'. ופירוש הדברים, שאפילו מי שהוא 'יעקב', מי שהוא בדרגה היותר נמוכה, מכל מקום אם הוא ישב וילמד תורה הוא יוכל להתעלות ולהיות גברא רבא. ואם כן, למה זה אתה אומר 'אכל הכלב?! וכי אני כלב?! ברגע שאני אשב ואעסוק בתורה, אף אני אהיה שווה לך. ובמדרש שם כתוב שביקש ממנו רבי ינאי מחילה.

כאן למדנו שלכל אחד ואחד מישראל יש שייכות לתורה, ואף אחד לא יכול לתרץ תירוצים שונים ולומר 'אני יוצא מן הכלל'. הימים האלו הם ימים גדולים בהם אנחנו סומכין גאולה לגאולה ובהם אנו מצפים להבטחה של 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא', 'שולח' לשון הווה, ואם אנחנו יודעים שבשביל שזה יתקיים צריכים אנו לקיים את רישא דקרא, את 'זכרו תורת משה עבדי', וכמו שאומר האור החיים שאין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנין מן התורה, אזי כל אחד ואחד צריך מאתנו לזכור את זה ועל כל אחד מוטלת החובה להפקיע מאתנו את השם 'בטלנים'. איך? - על ידי שנבוא לשיעורים ונקבע יותר עתים לתורה, וגם בביתו של אדם "מותר" לו ללמוד ואין בזה ח"ו איסור בל תוסיף... ולא נאמר 'טוב שהגיע פסח, עכשיו נקיים את ההלכה שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, ונלך לבקר בגן החיות'... שם הולך לראות את רבו האריה, אותו לא ראה כבר מאז חג הסוכות... הימים האלו ימים יקרים, וצריכים אנחנו לנצל אותם בעסק התורה.

התורה היא הנשק והמגן של כלל ישראל

אנחנו רואים את המצב של כלל ישראל, בצפון ובדרום, כאשר כל אויבי ישראל מנסים להרים ראש ולפגוע בנו. אין לנו שום נשק מלבד התורה הקדושה, וכמו שמרדכי היהודי תפס בזמנו בתורה הקדושה ובוזה היתה הישועה לישראל, כך צריכים גם אנחנו לאחוז בתורה. והמן הרשע עצמו הודה בזה שעל ידי התורה באה הישועה לעם ישראל כמו שאמרו רז"ל (מגילה ט"ז א'), שהרי כשאמר אחשורוש להמן קח את הסוס ואת המלבוש ולך תלביש את מרדכי היהודי היושב בשער המלך, הלך המן ומצא אותו בבית המדרש, בישיבה. איזה יום היה זה?! - ט"ז ניסן, היום בו מקריבים את קרבן העומר בזמן שבית המקדש היה קיים [ואף יום גדול הוא מצד עצמו, שהרי זה יום היארציי"ט של המן הרשע, כידוע...].

התלמידים הללו עצמם. אלו שהיו צריכים לשבת וללמוד בתלמוד תורה אבל לא הלכו כיון שלא פתחו שם תלמוד תורה, התלמידים האלו עצמם הם אלו שיחריבו את העיר, כי אם אין תורה ואין חינוך נכון על ברכי התורה והמדות הטובות, אזי התוצאות ידועות.

הגיע המן לשיבה, ומצא שם את כל התלמידים יושבים ועוסקים בתורה. כשראה מרדכי את המן, אמר, אוי ואבוי, בטח הגיע המן להרוג אותי. אמר מרדכי לתלמידיו 'זילו מקמיה', תלכו מכאן, כדי שלא תפגעו גם אתם ממנו. התעטף מרדכי ונעמד בתפילה לפני בורא עולם.

המן עומד שם ומחכה שמרדכי יגמור את התפילה והוא יוכל כבר להלביש אותו ולהרכיב אותו על הסוס כמצוות המלך, ובינתיים שאל את התלמידים, מה אתם עושים עכשיו?! במה אתם עוסקים?! אמרו לו, דע לך שהיום הזה יום ט"ז ניסן הוא יום גדול, והיינו מקריבים בו את קרבן העומר בזמן שבית המקדש היה קיים. מהו קרבן העומר? - היו לוקחים קומץ של מנחת שעורים, ומקריבים אותו. ובהלכות האלו של קרבן עומר היינו עוסקים עכשיו.

כאשר שמע זאת המן, אמר להם, 'אתי קומץ קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככר כסף דידי'. אני נתתי לאחשורוש עשרת אלפים ככרי כסף, וזהו סכום עצום והיו שחישבו ומצאו שזה סכום שמגיע למליארדים, ומה אתם עשיתם?! ישבתם ולמדתם הלכות קומץ המנחה, והתורה הזו שעסקתם באה ונצחה אותי. כאן היתה הודאת בעל דין, הודאתו של המן הרשע עצמו, שהוא הפסיד את המערכה מכה התורה. גם כאשר הוא הוציא את הגזירה של 'להשמיד להרוג ולאבד' לא הפסיקו ישראל מלעסוק בתורה, וזה מה שבא וניצח אותו וביטל את הגזירה.

בגמרא כתוב (סנהדרין צו:) שמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. איזו זכות היתה לו להמן שבגללה למדו צאצאיו תורה?! אומרים בשמו של הרב שך זצ"ל, שזו היתה הזכות שלו. זה שהבין מה הוא כח התורה וזה שהודה שמה שגרם לו להפסיד במערכה היה כח התורה.

אם רוצים אנחנו נצחון על האויבים, מוכרחים אנחנו להתאמץ בעסק התורה, וכל אחד מאתנו צריך להיות גבור ולהיות מוסיף והולך בימים האלו בעסק התורה. וכמו שאמרנו, ימי אדר ימי ניסן הם ימי ניסים וגאולה, ובאמצעות כח התורה ה' יעשה לנו ניסים ויגאל אותנו במהרה בגאולת ישועה ורחמים, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

חידו"ת לפרשת ויקהל

א. בענין דליקה מצויה במקום שיש חילול שבת

שמות (ל"ה ב'): "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קדש, שבת שבתון לה' כל העושה בו מלאכה יומת, לא תבערו אש בכל מושבתיכם ביום השבת".

ובם"ד נראה לי לפרש דאות ב' של תיבת ביום השבת, היא ב' הסיבה, דהיינו בגלל בסיבת, וכהיה וכשלו איש באחיו דהיינו איש בשביל ובסיבת אחיו, עיין רש"י סנהדרין (כ"ז סע"ב), ורש"י שמות (י' י"ב), ורש"י במדבר (י"ד א' ד"ה בכל) ושם (ט"ו ג' ד"ה לפלא), ורש"י דברים (א' א' ד"ה בערבה), ורש"י עירובין (נ"ד ב'), ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן כ"ח) ע"ש.

והוא הדין כאן "לא תבערו אש בכל מושבתיכם ביום השבת", כלומר בגלל ובסיבת יום שבת, ובאו דברי התורה שבכתב לרמוז מאמר תורה שבעל פה דמסכת שבת (ק"ט ב'): "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת, שנאמר ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו' והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה, מאי ולא תכבה, אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה" (בשבת - רש"י), ועיין מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות שם.

ומבואר שאין דליקה מצויה אלא בגלל עון חילול שבת, והיינו דאמר קרא לא תבעירו אש בכל מושבותיכם בסיבת יום השבת, שאם תשמרו שבת כהלכה אזי אין הדליקה מצויה ואין שטן ואין פגע רע, ואדרבה רק ברכה וטובה כי שבת מקור הברכה והוא רמז נכון בס"ד.

[מה שפירש רש"י ז"ל בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה, דהיינו שבת, ק"ק והלא אם מפני חילול שבת הלא הללו שנענשים בשריפה הוא על חילול השבת, וכמבואר בקרא ואם לא תשמעו וכו' אזי והצתי אש ולא תכבה, ואם כן מה ימנע בעדם מלחלל השבת ולכבות האש. **עמנואל**].

ודע כי ראיתי לגאון רבי אברהם הכהן משאלוניקי ז"ל בספרו היקר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ש' כלל ב') שכתב: "במקום שיש חילול שבת דליקה מצויה ונשרפים הבתים רח"ל, כן כתב הרב צמח דוד (רד"ה ע"ג) עכ"ל.

וספר צמח דוד הנ"ל שחיברו הגאון המובהק רבי יוסף דוד ז"ל רבה של עיר התורה שאלוניקי בעל בית דוד, אין לי, ולא ידעתי מדוע הרב טהרת המים ז"ל ציין לספר צמח דוד, והלא תלמוד ערוך הוא וכנ"ל, ואף אם בספר צמח דוד הנ"ל הביא דברי התלמוד לא היה לו לציין אליו אלא לתלמוד הנ"ל, וצ"ב.

ובעת עלה בידי לעיין בספר צמח דוד שם וראיתי שהביא דברות חז"ל במדרש תהלים (מזמור ע"ג) והובא בילקוט שמעוני ירמיה (רמז שט"ו): "אמר רבי שמעון בשם רבי שמעון חסידא בעולם הזה אדם הולך ללקוט תאנים בשבת, אין התאנה אומרת כלום, אבל לעתיד לבוא אדם

הולך ללקוט תאנה בשבת, והיא צווחת ואומרת שבת היא, בעולם הזה אדם הולך ומשמש מטתו נדה, אין מטתו מעכבתו, אבל לעתיד לבוא אדם רוצה לילך ואשתו נדה, האבן צועק ואומר נדה היא".

וביאר שם בצמח דוד: "והטעם שהאבן מקיר צועקת על עון נדה, כי בעון נדה צרעת באה, ותחילה היא באה בקירות ביתו, כנזכר בדברי חז"ל (א"ה יח"ס ויקרא רבה פ"ז ס"ד), וצריך להרוס את הקיר ולהשליך האבנים, ולכן האבן שבקיר צועקת מפני הצער שיש לה. וכן העץ שלוקטים ממנו פירות בשבת, הוא צועק לפי שעל ידי חילול שבת דליקה מצויה ונשרפים הבתים, וצריכים לקוץ האילנות לקחת מהן עמודים חדשים, לכן הם צועקים" עכ"ל.

והנה אחר שהרב צמח דוד ז"ל לא הזכיר להדיא שעל ידי חילול שבת דליקה מצויה הוא מאמר רז"ל במסכת שבת כנ"ל, זה הביא את הרב טהרת המים ז"ל לחשוב שהיא הקדמה וחידוש של הרב צמח דוד מעצמו ולכן כתב זאת בשמו, אבל לא זכר לרגע שהוא תלמוד ערוך וכנ"ל וצ"ע.

ודע שמה שרבותינו במדרש תהלים דלעיל, הביאו בדוקא שתי דוגמאות הללו "חילול שבת", וכן עון "הבא על הנדה", יתבאר היטב עם מה שהארכתי בס"ד בחיבורי תורת יעקב (סימן ק"י) להראות שאכן יש קשר בין שבת ועריות, ומקרא מלא הוא ויקרא (י"ט כ"ט): "אל תחל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ את שבתותי תשמרו", עיין שם וצרף לכאן ודוק היטב.

ומה שכתב בצמח דוד "בעון נדה צרעת באה" - מבואר הוא להדיא בדברות חז"ל בכמה מקומות, וזו לשון מדרש ויקרא רבה (פט"ו ס"ה): "אשה כי תזריע וילדה זכר מה כתיב בתריה אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת, וכי מה ענין זה לזה אמר רבי תנחום ברבי חנילאי משל לחמורה שרעתה ונכות ויצא בנה כווי מי גרם לולד שיצא כווי שנכוות אמו, כך מי גרם לולד שיהיה מצורע אמו שלא שמרה ימי נדתה. אמר רבי אבין משל לגנת ירק שהמעין לתוכה כל זמן שהמעין לתוכה היא עושה כריכין, כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בנים מצורעים", ועיין לגאון מבי"ט ז"ל בספרו המופלא בית אלהים שער התפילה (פרק י"ח) עיין שם.

הרי מפורש שבעון נדה צרעת באה על הבנים הנולדים, ורבינו האר"י ז"ל בספר שער הפסוקים (ריש ספר איוב) כתב: "הבא על הנדה לוקה בצרעת, וכמו שאמרו בזהר (פרשת צו) לית מצורע אלא ההוא דבעל נדה" ע"כ, ומכאן מתבאר שהצרעת באה גם על הבא על הנדה עצמו, ולא רק על בנו, ועיין בספר לחם לפי הטף (מערכת ת' אות מ"ב) ודוק.

וההוסיף בצמח דוד שם וכתב: "וקשה איך לעתיד לבוא אדם מחלל שבת או בא על הנדה והלא אז אין ליצר הרע בעולם שנאמר והסירותי את לב האבן. ושמא יש לומר דהיינו שוגג".

ולבאורה לפי דבריו יוצא שגם האידנא בשעה שאדם לוקט פירות בשבת מדובר בשוגג, כההיא דלעתיד לבוא, ולפי זה גם על חילול שבת בשוגג יהיה עונש דהדליקה מצויה רח"ל,

ואינו מסתבר לענ"ד. [ולאוקמא בלצדדין קתני, דבזמן הזה מדובר שלוקט תאנים בשבת במזיד, ולעתיד לבוא בשוגג הוא דוחק רב].

ומה שתיירץ בצמח דוד דלעתיד לבוא אחר ביטול יצר הרע עדיין יהיה אפשר לחטוא בשוגג - כגון דא צל"ע, ועיין רמב"ן דברים (ל' ו') שכתב "ויתבטל יצרם בזמן שהוא לגמרי", והגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספר פרי צדיק דברים (פרשת עקב סימן א') כתב: "בשבת (קנ"א ב') אמרו אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה וכו', והיינו שאז יהיה נעקר יצר הרע מלבם, כמו בשעת מתן תורה, רק שם במתן תורה היה לפי שעה לבד, ואז יהיה לעולם", וצ"ע.

עוד דע כי מצאתי בספר מאה שערים (שער ס"ו) המיוחס למהר"ם רקאנטי ז"ל שכתוב: "לעתיד לבוא בזמן ביטול היצר והוא זמן תחיית המתים", ולכאורה חולק על הרמב"ן ז"ל שכתב דביטול היצר יהיה בימות המשיח, וכן"ל.

ויש ליישב שהרי רש"י ז"ל במסכת סנהדרין (נ"א ב' ד"ה הכי) כתב: "כשיבא המשיח ויחיה המתים", וכן כתב הרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות (ח"ג לפני פרק א' דל"א ע"ב ד"ה ואתחיל): "לפי שתחיית המתים תהיה על ידי מלך המשיח", והרב המאירי ז"ל בחיבור התשובה שלו (מאמר ב' ספ"ז דף שפ"ו) כתב: "בהגדות יעדו שמלך המשיח יחיה מתים", ואתי שפיר.

ובסידור התפילה בברכת יוצר דשבת קדש: "אפס בלתך גואלנו לימות המשיח, ומי דומה לך מושעינו לתחית המתים", ומתבאר דימות המשיח קודם ולפני תחיית המתים, ועיין בדברי רבי דוד אבודרהם כאן, ובספר העיקרים (ח"ד ספ"א) עיין שם. [ומה שטען נגד הרמב"ן ז"ל לא קשיא ויש ליישב כמו שיראה הרואה].

ומכבר עמדתי על לשון רבותינו בבבלי סוטה (מ"ה ב'), ובירושלמי קידושין (פ"ד ה"ב דמ"א ע"ב): "עד שיחיו המתים, ויבוא משיח בן דוד", דריהוט הלשון מראה דתחיית המתים קודמת לביאת המשיח, מדהקדים התחיה לביאת בן דוד, והוספתי שבחידושי הרשב"א ז"ל קידושין (ס"ט ב') גרס בירושלמי עד שיחיו המתים ותו לא, ועיין היטב בתוספתא סוטה (פ"ג ה"ב) ודוק היטב.

ואחר כך זכינו ונדפס ספרו של הגאון האדר"ת ז"ל עטרות אד"ר, וראיתי לו שם (פרשת משפטים דף ק"ט) שעמד בדברי הבבלי דלעיל שהוא "תמוה מאוד", ושבחיבורו "השיב דוד" בא בארוכה בענינים הללו ע"ש, ולא הזכיר דברי התוספתא והירושלמי והרשב"א הנ"ל, ובודאי בתשובתו כל רז לא אניס ליה זיע"א, ומי יתן נזוכה בקרוב לאור חיבוריו היקרים ולעושר תורתו אמן.

ומצאתי לרמ"ק ז"ל בספר אור יקר כרך ד' (פרשת לך לך דק"מ ע"א) שכתב: "תהיה תחיית המתים אחר זמן הגאולה", ועיין היטב בעל הטורים שמות (י"ט ט'), ושם לגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אד"ר (דף צ"ז) ובעל הטורים במדבר (ג' י"ט) ובעטרות אד"ר שם (דף קפ"ג), וצ"ע. [ועיין דבר חדש בדברי רבינו בחיי ז"ל (דברים ל' ט"ו) הבאתים בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן ל"א ד"ה וזו) עיין שם].

ועיין בזה לריטב"א תענית (ל' ב'), ובספר נפש חיים (מערכת ח' כלל ז' ואילך), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (ס"ס כ"א) ובגליון שם, ובקונטרס "תחיית המתים" דילן, יהי רצון שנזכה לזה בעגלא ובזמן קריב אמן ואמן.

ב. בענין גיהנם שובת בשבת

שמות (ל"ה ג'): "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת".

ובתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שמות שם: "לא תבערו אש אמר הקב"ה אור שלי, פירוש של גיהנום, שובת בשבילכם, גם אור שלכם יהא שובת", ושם (ל"א י"ז) כתב בעל הטורים ז"ל: "וביום השביעי שבת וינפש, וינפש, בגימטריא "אלו שבגיהנם", שאף אור של גיהנם שובת בשבת". [ואם נגמטר "אלה" שבגיהנם ולא "אלו" החשבון מדוקדק יותר, עיין].

וראה נא ראה כי כל הפסוק "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת", עולה בגימטריא "יום שבת קודש הגהנם מושבת ואין אור שולט", ובאופן אחר קצת "יום שבת קודש ברכה בו מלמד שהגיהנם שובת בו" ודוק.

ומבואר באר היטב דאכן הגיהנם שובת בשבת ואין דנין הרשעים בגיהנם, ועיין סנהדרין (ס"ה ב'), ובספר מרגליות הים שם, ובספר שערי זהר (שם), ועוד לו שם לבראשית רבה (פי"א ס"ה דקכ"ח סע"ב) ובכל המצויין שם, ובספר יפה ללב ח"ג (סימן רצ"ה אות ד'), ובספרו נפש היפה (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות ל"ח) עיין שם. [ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ח) וצרף לכאן].

מיהו כל זה שהגיהנם מושבת ביום שבת קודש ואין דנין בו הרשעים, זה דוקא למי שבחייו שמר שבת ולא חיללה, אבל הרשע שבחייו חילל שבת רח"ל, נידון גם בשבת בגיהנם, וכן כתב להדיא מהר"ר ז"ל בספרו שערי קדושה (ח"ב שער ו'): "שבת ידוע כי היא שקולה ככל המצוות, וכל הרשעים יש להם מנוחה בשבת ואש של גיהנם כבה בו, והמחלל שבת אישם לא תכבה אפילו בשבת", וכן כתב גם בספרו עץ הדעת טוב (פרשת כי תשא) עיין שם.

ואני מדקדק כן מדברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן רמ"א): "ועל שכבר מתו וכבר עברו שנים עשר חודש צריך להתפלל עליהם בכל חודש וחודש, כי מהפכים אש של גיהנם, שנאמר והיה מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבוא כל בשר, וכתוב ואשם לא תכבה, הרי בכל חודש וחודש מהפכים בו, ולפני יום טוב ושבת ואחריו אותן שלא שמרו שבת ויום טוב כהוגן" ודוק היטב.

ועיין היטב בספר פירושי רבותינו בעלי התוספות על התורה (פרשת בשלח דרע"ט רע"א) שכתוב שם: "ורמה, ב', ורימה תכסה עליהם, הרשעים שאינם שומרי שבת ורימה תכסה עליהם, וכתוב כי תולעתם לא תמות, ורמה לא היתה בו בשומר שבת, ורמה לא היתה בו, ראשי תיבות להב" ודוק היטב.

והוא מפורש להדיא בספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"ט סע"ב): "ונורא דגיהנם שלטא בהוא וכו', בשבתי ובירחי ובזמני ובחגי בהוא אתר נורא אשתכך, ולא אתדנו, אבל לא נפקי מתמן כשאר חייבין דאית להו נייחא, וכל אינון דמחללי שבתות וזמני, ולא חיישי ליקרא דמאריהון כלל בגין למטר לון, אלא מחללי בפרהסיא, כמה דאינון לא נטרי שבתי וזמני בהאי עלמא, הכי נמי לא נטריין ליה בההוא עלמא ולית לון נייחא", ועיין שם בזה סברת רבי יוסי וסברת רבי יהודה, ועיין היטב בספר מעולפת ספירים (ליום כ"ד סוף אות ה') ודוק היטב.

ובספר תיקוני זוהר (תיקון כ"ד דס"ט ע"ב): "ובגין דא מני לישראל לא תבערו אש בכל מושבתיכם ביום השבת, ואי בר נש אוקיד בשבת אמר קב"ה הא אנא הויתי מכבה לנורא דלא אוקיד, ואתון מוקדין ליה אתון תתוקדון בגיהנם, בגין דא לא תבערו אש בכל מושבותיכם", ועיין בהגהות ניצוצי זהר שם.

ומתבאר דהמחלל שבת בחיים חיותו נידון בגיהנם אף ביום שבת, ומפשט לשון רז"ל מתבאר דלא שנא אם חילל בסתר או בפהרסיא, ולכן לא הבנתי היטב מה שהביא בספר נפש היפה דלעיל משם הרב ויחל משה דהמחלל שבת "בפהרסיא" נידון בגיהנם אף בשבת ע"ש, דזו מניין וצ"ב. [ושם הביא דרך מחלל שבת ב"מזיד" נידון בגיהנם אף בשבת עיין שם].

ואולי יתכן לכוין הדברים בנוסח התפילה דשבת: "והנחילנו ה"א באהבה וברצון שבת קדש, וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך", ומקדשי "שמך" היינו מקדשי "שבת" כאומרם (בתפילת מנחה דשב"ק) "ועל מנוחתם יקדישו את שמך", וכבר נודע דשבת שמא דקב"ה איהי, כאומרם בספר הזהר הקדוש ח"ב (דפ"ח ע"ב): "מהו שבת שמא דקב"ה, שמא דאיהו שלים מכל סטרוי וכו'", ועוד שם (דקכ"ח ע"א): "ואקרי שמא עלאה שמא קדישא דאיהו שבת", ועיין עוד היטב שם (דצ"ב ע"ב, ודקמ"ג ע"ב), ובספר תיקוני זהר (די"ב ע"א וד"צ ע"א) עיין שם. [שוב ראיתי בזה בספר שערי זהר תענית (ח' ב') עיין שם].

ואכן אותם שומרי שבת "מקדשי שמך", ינוחו בשבת, והיינו כל ישראל, כלומר בין החיים ובין המתים ששמרו שבת, אזי בשבת יש להן נייחא ומנוחה, אבל מי שלא שמר שבת לא יהנה ממנה, והטעם והסברה בזה היא דבו לדבר יחבל לו, ומי שלא כיבד שבת וכו' לה בחיים חיותו, איך תעמוד לו לימינו אחר מותו ופטירתו, ועיין בחיבורי טוב להודות ח"ג (ר"ס י"ג) שהארכנו ביסוד זה וצרף לכאן ודוק היטב.

ועורני השי"ת ומצאתי חידוש נפלא במדרש הנעלם דספר זהר חדש (פרשת בראשית ד"ז סע"א) שכך אמרו שם: "אפילו הרשעים שבגיהנם, מוכתרין הם ביום השבת, ושוקטין ונוחין, דאמר רב הונא, אין לך רשע מישראל שאין לו מעשים טובים, דמעלייא להו לעלמא דאתי, ואמתי מעלייא להו, ביום השבת להיות כולם מוכתרים בכתר שבת.

אמר רבי יוסי, וכי הרשעים שחללו שבת בפרהסיא, יש להם מעלה בכתר שבת. אמר ליה אין. דהא תנן ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה, לכך נדונים הרשעים ביום הששי משנה, להרויח להם ביום השבת, כי יום שבת נקרא שלם, ולא נגרע לפיכך אינו נגרע מהטוב וההנאה שבו, בין לצדיקים בין לרשעים. ולהורות שלא לחנם אמרה תורה, ושמרתם את השבת. והזהירה

על יום השבת, יותר מכל התורה כולה. ותאנא, כל המקיים את השבת, כאלו מקיים את כל התורה". [נעיין היטב בספר חסידים (ס"ס רמ"א) ומה שכתבתי בס"ד בחיבורי הדר יעקב ח"ב (ר"ס ל"ו) וצרף לכאן].

ומבואר כאן בספר זהר חדש דבר חדש, דרב הונא סבר שאפילו רשעים שחללו שבת בפרהסיא, מכל מקום בשבת אינם נדונים בגיהנם, אלא שביום ששי נדונים בכפלים, והיינו ביום הששי משנה ודוק.

וברעת רבי יוסי יש לדון ולעיין, דיתכן דאינו סבירא ליה כרב הונא, אלא דעתו שמחללי שבת בפהרסיא נדונים ביום השבת בגיהנם, והשוה דברי רבי יוסי כאן לדברי רבי יוסי בספר הזהר פרשת תרומה (ח"ב דק"נ ע"ב) הנ"ל עיין שם ודוק היטב. [ודע דקרוב לודאי אצלי דתרי רבי יוסי נינהו, דרבי יוסי דפרשת תרומה הוא מחבריא קדישא ומתלמידי רבי שמעון בר יוחאי, ואינו רבי יוסי דספר זהר חדש].

ומצאתי לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שם עולם (ספ"ד דף ל"ו) שכה כתב: "אמרו רז"ל דמי ששומר שבת בעולם הזה, אז גם בעולם הבא אפילו אם ח"ו נתחייב עונש גיהנם על עונותיו אינו נענש בשבת (א"ה יח"ס עיין לעיל), ושמעתי בשם גדול הדור אחד שאמר דנחשב לאיש שהוא זמן שבת מעת שהתחיל בערב שבת להתעסק בצרכי שבת ומגן עליו זכות שבת, ועל כן צריך להשתדל בענין צרכי שבת וייטב לו בזה ובכא" עכ"ל.

ואחתום דברינו בדבר נפלא בענין השומר שבת כהלכה, שמצאתי בס"ד לרבינו חיים ׳ן עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש שמות (ל"א ט"ז): "ושמרו בני ישראל את השבת, פירוש כשישמרו אפילו שבת אחת, ולא דוקא אם ישמרו אלא גם אם יסכימו בדעתם לעשות מצות השבת, והוא אומרו לעשות את השבת, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו לדורותם, וכפי זה איש ישראל ששמר אפילו שבת אחת ומת, אין מנכין לו משכר העולה לו אם היה שומר לדורות עולם".

ובמנהגו הטוב זכה הוא זיע"א לכוין לדברות רבותינו ז"ל, שראיתי במכילתא פרשת כי תשא (מסכתא דשבתא פ"א) על הפסוק הזה: "ושמרו בני ישראל את השבת, רבי אלעזר בן פרטא אומר, כל המשמר את השבת כאלו עשה השבת, שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת. רבי אומר, כל המשמר שבת אחת כתקנה, מעלה עליו הכתוב, כאלו שימר כל השבתות מיום שברא הקב"ה את עולמו עד שיחיו המתים, שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם", צא וראה שדברי התנא רבי, הן הם דברי רבינו אור החיים ז"ל ודוק היטב.

ומצאתי לגה"צ מירושלים ת"ו רבי אורי סטריסקר ז"ל בספרו היקר מאורי ציון (מערכת ש' אות מ"ג) שהביא דברי אור החיים, והעיר שכן הוא בילקוט שמעוני (פרשת ויקהל רמז ת"ט) והם דברי המכילתא הנ"ל, וסיים: "ובזה אפשר לפרש דברי הפייט בזמירות לליל שבת קדש: "כל שומר שבת כדת מחללו, שכרו הרבה מאד על פי פעלו", ומדקדים [העולם] שאם שכרו הוא רק לפי פעלו, מה שייך לומר הרבה מאוד, ולפי האמור אתי שפיר שבאמת אף שאינו רק לפי פעלו אבל הוא לא הזדרז רק בשבת אחת ושכר נותנים לו על שבתות בלי שיעור" ודפח"ח.

ג. בענין ויעש בצלאל את ארון הברית

שמות (ל"ז א'): "ויעש בצלאל את הארן עצי שטים אמתים וחצי ארכו, ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו".

ויש לדקדק מדוע דוקא כאן בעשית ארון הברית התורה מדגישה ואומרת ויעש בצלאל, מה שלא מצינו בשאר כלי המשכן האמורים שם בפרק ל"ז רק כתוב ויעש ויעש [אחת עשרה פעמים], ואולי כיון שכאן הוא הפסוק הראשון של עשיית כלי המשכן, לכן פתח קרא ואמר ויעש בצלאל ואחר כך בכל הכלים סמך על תחילת הענין שהזכיר בו בצלאל, ועיין.

וראיתי לכהן הגדול מאחיו הגאון רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה שעמד בזה, וכמנהגו הטוב כתב בזה דברי פנינים, והנני להביא דברות קדשו: "ויעש בצלאל את הארון, מה דלא כתיב בכולהו בצלאל, משום ששאר הדברים עשו גם אחרים בבית עולמים וכן בבית שני ולעתיד, אבל ארון משגגנו עוד לא עשו אחר, כי אין לעשות לוחות אחרים, ורק ארון בצלאל הוא שקיים לדורות ולא אחר, ואולי דהקפיד הכתוב שלא יעשו לדורות ארון וכרובים רק זה שעשה בצלאל.

ויתכן עוד, דאמרו ביומא (נ"ד ב') כשבאו גוים להיכל מצאו כרובים מעורים זה בזה כו' יעסקו בדברים האלה מיד הזילום, וכזה דרשו במכילתא (יתרו פ"י ס"ג) על לא תעשו אלקי כסף שאם עשו אותן של כסף הרי הן כאילו עשו אלקי כסף, ואם כן השי"ת חשש שמא אחרי שחטאו בעגל שמא כשיעשה אחד את הארון יבוא להרהר איזה מחשבה זרה הנוטה לדרכי הטלמסאות ועצביהם, לכן בחר בצלאל שאבי אביו נהרג על אשר מיחה בעשיית העגל (סנהדרין ז' ב'), אם כן מצד החנוך והטבע שהוא שונא כל הנוטים אחרי ההבל וציור שום דמות ותמונה ובל יבוא לשום מחשבה זרה כלל, ולכן כתב ויעש "בצלאל" שהוא לבדו עשה את הארון בלי שום סיוע.

ובזה יבואר שהשי"ת קודם עשיית העגל אמר לעיל (ר"פ ל"א) ראה קראתי בשם בצלאל וגו' ואמלא וגו' לעשות בכל מלאכה, וכשאמר משה לישראל כתוב לעשות בכל מלאכת מחשבת (לעיל ל"ה ל"ג), ולפי שזה היה אחר העגל, ואז המלאכה היתה צריכה להיות טהורה גם בהמחשבה, שלא יהרהרו שום ציור גשם ותבנית דמות כלל, וזה מלאכת מחשבת, שהמחשבה תהא טהורה וברורה ונקיה, ואולי כונו לזה במליצתם הנוראה ביומא (ס"ט ב') דנפיק כגוריא מבית קדש הקדשים (יומא ס"ט ב') ודוק", ודברי פי חכם חן זיע"א.

ובמדרש שמות רבה (פ"נ ס"ס א'): "שאל רבי שמעון בן יהוצדק את רבי שמואל בר נחמן, בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה, מהיכן נבראת האורה. אמר נתעטף הקב"ה בשלמה והבהיק העולם מזיו מראשו ועד סופו כמו שכתוב עוטה אור כשלמה, ואחר כך נוטה שמים כיריעה, לפיכך פתח דבריך יאיר, וממנו למדו הצדיקים כשהיו מתחילין בדבר - היו פותחין באורה, אתה מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה שיעשה את המשכן, אמר בצלאל ובמה אפתח תחילה, פתח בארון שנאמר [ויעש בצלאל את הארון. כך הגירסה בתנחומא הקדום ובילקוט שמעוני שם].

ופירש בעץ יוסף על המדרש שם: "אמר בצלאל, פירוש שחשב בלבו ופתח בארון, הפך ממה שאמר לו משה להתחיל במשכן כדי לפתוח בדבר של אורה". [תיבות התורה שבכתב ויעש בצלאל את הארון, עולים בגימטריא "כי הוא פתח באורה תחילה", כמדרש רבותינו בתורה שבעל פה ודוק].

ולבאורה יש להבין, דאם הצדיקים למדו ממידת קונם ב"ה לפתוח באורה, לפי זה בצלאל היה צריך בתחילה לעשות **המנורה** שממנה אורה יוצאה, ועיין שבת (כ"ב ב') ותוספות שם, ובמתנות כהונה על המדרש שם פירש: "פתח בארון שבו היתה מונחת התורה שנקראת אור, וארון גם הוא לשון אור", ועדיין צריך ביאור.

ואם היתה הרשות נתונה, בס"ד הייתי מפרש דברי המדרש עם דברות הירושלמי במסכת יומא (פ"ה ה"ג דכ"ז סע"א): "תני עד שלא ניטל הארון היה [כהן גדול בכניסתו לבית קודש הקדשים] נכנס ויוצא לאורו של ארון, משניטל הארון - היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא", ופירש בפני משה: "לאורו של ארון, שהיה מאיר בכל בית קדשי הקדשים", ובקרבן העדה פירש: "לאורו של ארון לאור השכינה שהיתה שרויה על הארון וככתוב ונהורא עמיה שריא. אי נמי זהב הארון היה מבהיק ומאיר", ופירושו השני הם דברי מהר"ש יפה ז"ל, ומצאתי שכן פירש גם הגאון מהרי"ט ז"ל בספרו צפנת פענח (פרשת בהעלותך דקמ"ח סע"א), ועיין מה שהאריך בזה בספר אגדת אליהו שם (דנ"ז ע"ג) ודוק.

והשתא לפי זה יאירו דברי המדרש דידן, שאכן בצלאל כמידת קונו ב"ה נהג לפתוח באורה, דארון הברית מאיר היה ולאורו היו נכנסים ויוצאים, וכמפורש בירושלמי, ולפי שני פירושי המפרשים, ועיין בפירוש בעלי התוספות על התורה שמות שם, ובפירוש המיוחס לרא"ש שם ודוק היטב.

[**ואפשר** כיון שהמנורה משה נתקשה בה ולא ידע לעשותה, והקב"ה עשאה, כאומרם ז"ל במדרש במדבר רבה (פט"ו ס"ד): "כתיב כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה, כן עשה משה את המנורה אין כתיב כאן, אלא כן עשה סתם, ומי עשה - הקב"ה", ועיין מדרש תנחומא (פרשת שמיני ס"ח) ומנחות (כ"ט א'), אם כן לא יכול היה בצלאל לפתוח בה, כי אין זה נקרא "שהצדיקים מתחילין בדבר", כיון שאין עשיית המנורה מעצמם.

ועוד יש להוסיף בזה שכמו שהאורה של הקב"ה הוא אור עצמי, כך פתח בארון שהאור שלו עצמי, מה שאין כן המנורה לבדה בשעת עשייתה אין בה אור, אלא רק אחר כך כשהיא כבר עשויה נותנים בה שמן ופתילות, ואז מאירים נרותיה, וגם האש היא שאוחזת בנרות ומאירה ולא המנורה גופה. **עמנואל**].

מערכות

ברכת המזון

ואם היתה לנו רשות, בס"ד הייתי מוסיף בה עוד טעם מדוע יש להקדים ברית לפני תורה, והוא על פי מאמר רז"ל במדרש תנחומא (פרשת משפטים ס"ה) בעובדא דאונקלוס הגר אם דודו הקיסר שחיק עצמות: "אמר ליה אונקלוס שבקשתי ללמוד תורה. אמר לו [הקיסר] היה לך ללמוד תורה ולא לימול. אמר לו [אונקלוס] **אם אין אדם נימול אינו יכול ללמוד תורה**, שנאמר מגיד דבריו ליעקב, למי שהוא מל ביעקב, לא עשה כן לכל גוי משום שהם ערלים", הרי שכל שאין האדם נימול אינו יכול ללמוד תורה ולכך בדין הוא שתקדם ברית לתורה שרק על ידי ברית בא לתורה ודוק.

ברכות (מ"ח ב'): "פלימו אומר צריך [בברכת המזון] שיקדים ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בשלש עשרה בריתות".

ופירש רש"י ז"ל: "צריך שיקדים ברית לתורה, כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנו ועל חיים שחוננתנו: תורה נתנה בשלש בריתות, בשלשה מקומות נתנה תורה לישראל בסיני, ובאהל מועד, ובהר גרזים ובערבות מואב, ובכל אחד נכרתה ברית, כדתניא במסכת סוטה (ל"א א') וכו': מילה נתנה בשלש עשרה בריתות, בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים".

ברכת המזון - בענין שיש לברך ברכת המזון במקום שאכל

ומקור הדברים במשנה במסכת ברכות (נ"א ב'): "מי שאכל ושכח ולא ברך, בית שמאי אומרים, יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים, יברך במקום שנזכר". ושם (נ"ג ב') שנינו: "תניא אמרו להם בית הלל לבית שמאי לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להן בית שמאי לבית הלל לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כבית הלל ואכליה אריא".

ופירש רש"י ז"ל: "חד עביד בשוגג כבית שמאי, אף על פי ששגג ונעקר מן המקום על ידי שכחה החמיר על עצמו כבית

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן קפ"ד סעיף א'): "מי שאכל במקום אחד, צריך לברך קודם שיעקור ממקומו, ואם יצא ממקומו ולא בירך, אם היה במזיד, יחזור למקומו ויברך ואם בירך במקום שנזכר יצא".

ורמ"א ז"ל בהגהה שם הוסיף וכתב: "ודוקא לדעת הרמב"ם, אבל לדעת הרא"ש דסבירא ליה דאף בשוגג יחזור למקומו לכתחילה, במזיד אף בדיעבד לא יצא, ואם היה בשוגג, להרמב"ם יברך במקום שנזכר, ולהר"י והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך".

ועיין בזה לגאון חיד"א בברכי יוסף שם ולמו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם, ובאריכות בספר עינים למשפט ברכות שם (דף תצ"ב ואילך) שהאריך בטוב טעם בבירור וביאור כל השיטות בענין עש"ב.

ברכות שם ולא ראיתי שעמדו בזה אתמהא, רק ראיתי בעיון יעקב על עין יעקב שם שהביא דברי הרא"ש בשם רב עמרם גאון שכאן אפילו בית הלל מודים שטוב לעשות כבית שמאי, אלא שלא הטריחוהו לכך, והאי תלמיד הראשון היה בכלל הבאת שלום בין בית שמאי ובית הלל, לכך זכה לאחד מאלו הדברים שאוכלים מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, מה שאין כן אידך עשה להיפך מחלוקת ופלוגתא רחוקה ביניהם דאפילו במזיד סוברים בית הלל דיברך במקום שהוא נזכר, לכך נענש כל כך, כי באמת במזיד גם בית הלל מודו שיחזור למקומו, וכיון שהכניס את עצמו ושיקר במחלוקת של הנך אריותא לכך נענש על ידי אריא" עכ"ל. ובעניונו עדיין אין הדברים מספיקים וצ"ב.

שמאי, וחזר למקום שאכל וברך: חד עבד במזיד נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר, שהוצרך לילך".

ובלומדי הדברים התעוררתי בס"ד ותמהתי איך יתכן שעל עון כגון דא נתחייב ההוא במיתה משונה רח"ל שאכלו אריה, ואטו כחייבי סקילה דיינן ליה שאריה דורסו כההיא דסוטה (ח' ב') ופירש רש"י ז"ל שם: "חיה דורסתו, ארי דורסו בצפרניו ומפילו לארץ וגם זה דומה לנסקל", וכן פירש רש"י בכתובות (ל' ב') ע"ש, וכי הוא חייב מיתה חמורה על עון זה, והרי גדולה מזו הרי אפילו אם לא היה מברך ברכת המזון כלל ועיקר, אינו חייב מיתה, על ביטול מצות עשה וצ"ב.

ועיינתי קצת בדברי רבותינו המפרשים ז"ל

ברכות השחר

אמנם נשאר לנו דברי האר"י ז"ל בשער הכוונות (ד"ב ע"ב) שכתב ברכת הנותן ליעף כח היא אחת מן י"ח ברכות האלו שתקנו קודם התפילה וכו', ושם (ד"א ע"ג) כתב דיי"ח ברכות אלו הם בז"א דעשיה, וכן כתב בפרי עץ חיים (שער הברכות פרק ג') ע"ש, ועוד עיין בנהר שלום הנדפס מחדש (די"א ע"ג ד"ה בכללות) ובדברינו (סימן מ"ו אות ח"י ד"ה וזה) ע"ש, דמשמע דאין להם מקום אחר התפילה דכיון דנתקנו כל בחינות ג' עולמות ביי"ע ועלו עד האצילות ונמשכו המוחין על ידי התפילה איך יבא התיקון אחר כך כד קשישנא לדדקדי.

ועל כן הנראה לענין דינא דאם הוא נשתהא ולא התפלל עדיין, כיון דיכול להתפלל עד חצות היום גם כן יכול לברך ברכות השחר, שכיון שעדיין לא נעשה תיקון התפילה על ידו יכול גם כן לברך ברכות השחר קודם התפילה.

בענין עד מתי יכולים לברך ברכות השחר הדברים ארוכים, ועיין למו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן ע"א אות ד') שהאריך מאוד בדברי רבותינו הפוסקים, ולהלכה ולמעשה העלה וכתב: "נמצא לדברי הפשטנים שלש מחלוקות בדבר, יש אומרים דזמן ברכות השחר עד שליש היום כמו זמן קריאת שמע, ויש אומרים עד חצות כמו זמן תפילת שחרית, ויש אומרים בכל היום כולו זמנה הוא. מיהו מה שכתב המגן אברהם ודעמיה גבי אונן דלא יאמר אותם אחר כך אפילו נקבר קודם שעבר זמן קריאת שמע ותפילה, זה לא קיימא לן כוותיה כיון שפסקנו לעיל (סימן מ"ו אות מ"ט) כדעת רבינו האר"י ז"ל והאחרונים שעל מנהגו של עולם הם נאמרים, ואם כן אין הדבר תלוי בו, אלא כל זמן שיכולים לאומרם העולם גם הוא יוכל לאמר אותם אם נקבר מתו קודם הזמן ההוא.

ולענ"ד הדברים צ"ע, מהיכן יצאה לו שמועה זו שלדעת רבינו האר"י ז"ל והיכן כתב כן, ותו הרי מו"ז הגאון ז"ל כתב בשם האר"י ז"ל דברים אחרים וכנ"ל, ואם רבינו האר"י ז"ל היה סובר שאפשר לברך כל היום כולו עד הלילה שלאחריו בודאי הגמור שהיה מו"ז ז"ל היה מביא דעתו זו שהרי מו"ז ז"ל כל רז לא אניס ליה, ושמע מינה דליתא לשמועה זו בשם רבינו האר"י ז"ל וצ"ע.

וחושבני דרבינו הגר"א ז"ל ברבינו האר"י ז"ל איחלף ליה, וכמו שהביא שם שבספר מעשה רב (הלכות ברכת השחר אות ט) כתוב דמי ששכח ולא אמר ברכות השחר קודם התפילה דיכול לאומרם אחר כך כל היום וגם בלילה עד השינה חוץ מברכת התורה שכבר נפטר באהבה רבה וברכת אלהי נשמה שנפטר בברכת מחיה המתים ע"ש, והביאו בכף החיים הנ"ל, ועיין משנה ברורה (סימן נ"ב אות י) ושם בביאור הלכה, ולמו"ר עמוד ההוראה הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א בספר אור לציון ח"ב (פרק ד' סימן י"א דף מ"ג) ואכמ"ל.

ועתה שנת תש"נ יצא לאור הקובץ התורני החשוב "מקבציאל" (גליון ט"ו), וראיתי שם (דק"ע ע"א אות י) שכתב חכם אחד הי"ו שעל פי הסוד יכול לברך ברכות השחר כל היום והכי נקטינן ע"ש, ולענ"ד צ"ע, ועיין אור לציון שם ודוק היטב.

והוא הדין לאונן אם נקבר מתו קודם חצות שיכול להתפלל אחר כך, רק לפי סברת הזרע אמת ודעמיה שכתבו דלא יוכל להתפלל אלא עד שליש היום, גם כן לא יברך ברכות השחר אלא עד שליש היום. ושאר כל אדם אם שכח לברך אותם קודם תפלה ורוצה לברך אותם אחר כך, אם הוא קודם שליש היום אין מזניחין אותו, אבל לא אחר כך משום דיש פלוגתא בזה כנזכר לעיל דקיימא לן ספק ברכות להקל. והגם דכתב האר"י ז"ל דעל מנהגו של עולם נתקנו וצריך האדם אותם בכל יום וקיימא לן דאין אומרים ספק ברכות להקל כנגד דברי האר"י ז"ל, היינו דוקא לענין אם היה נעור כל הלילה או לא הסיר מצנפתו וכו' אבל לא לענין שיברך אותם בכל זמן כי זמנם קודם תפלה כנזכר לעיל. מיהו ברכת התורה יכול לברך אותה בכל זמן מן היום אם לא בירך אותה משום שיש בה שתי כוונות כמו שכתבנו בכף החיים לעיל (סימן מ"ז אות כ"ט) ועוד עיין בדברינו (סימן מ"ו אות ט'), עד כאן דברי מו"ז ז"ל עיין שם באריכות.

ובא לידי ספר ישראל והזמנים וראיתי לו שם (סימן ו' אות ד' דכ"ט ע"א) שכתב: "בנוגע לסוף זמן אמירת ברכות השחר מדברי רבינו האר"י ז"ל שכתב לומר ביום הכיפורים ובתשעה באב ברכת שעשה לי כל צרכי בלילה אחר שלבש מנעליו, משמע דזמנו כל היום ואף בלילה שלאחריו" עכ"ל.

ברכות השחר

נ"ל בס"ד ברכת עשה לי כל צרכי היא הודאה על חסד האל ב"ה שעשה עמנו ונתן לנו כל צרכינו בחן ובחסד, ואחר כך מברך אוזר ישראל בגבורה, ואחר כך עוטר ישראל בתפארה, והרי לך כסדר הבחינות, חסד גבורה תפארת ודוק.

ברכות (ס' ב'): "כי סיים מסאניה לימא ברוך שעשה לי כל צרכי, כי אסר המייניה לימא ברוך אוזר ישראל בגבורה, כי פריס סודרא על רישיה לימא ברוך עוטר ישראל בתפארה".

שלא עשני עבד - עבד דא "ישמעאל" עיין אור החיים בראשית (ט"ז ה', כ"ח י"ג) ודוק היטב.

ועוד בברכות השחר: שלא עשני גוי - גוי דא "עשו" עיין רמב"ן ז"ל דברים (ל"ב כ"א),

ברכות התורה - אם ברכות התורה המצווה

והנה ראיתי לרבינו הלבוש ז"ל באורח חיים (סימן מ"ז סעיף א') שכתב: "קודם שיתחיל ללמוד, או לומר דברי תורה, יברך ברכת התורה, ומאד מאד צריך האדם להזהר בה, להראות שהתורה חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על כל הנאותיו" וכו',

וביותר מזה מפורש שם (סעיף ו' בהגהה מח"א) שכתוב: "נראה לי שאין כאן קושיא כלל משתי הברכות, כי האחת היא ברכת המצוה, ולפיכך מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה, והאחת היא ברכת הנהנין כי הלימוד הוא הנאה", והיא ברכת אשר בחר בנו ע"ש.

ובן מצאתי שכתב מהר"י סגל ז"ל בספרו נוהג כצאן יוסף, הנדפס בשנת תע"ח (סימן כ"ה): "שתי ברכות התורה, האחת אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה והיא ברכת המצוה, והשניה אשר בחר בנו והיא ברכת הנהנין, שנהנה במה שבחר בנו מכל העמים", וכו' ועוד עיין שם (סימן כ"ו).

ומצאתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו לקח טוב (כלל י"א דנ"ד ע"א) שכתב: "עיין בפירוש משנת רבי אליעזר על מדרש איכה רבה (ריש פתיחתא דאיכה ד"ה על מאסה של תורה) שהביא ההיא דנדרים (פ"א א') על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתו וכו' שלא ברכו בתורה תחילה וכתב וזו לשונו עיין בר"ן נדרים שם בשם רבינו יונה, דטעם הברכה משום דאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה ופקודי ה' משמחי לב, וכיון שלא ברכו עליה,

תשל"ז.

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן כ"ה סעיף ה'): "ויברך להניח תפילין ואחר כך יניח של ראש ולא יברך כי אם ברכה אחת לשתייהן". ורבינו הרמ"א ז"ל הוסיף וכתב: "הגה ויש אומרים לברך על של ראש על מצות תפילין, אפילו לא הפסיק בנתיים, וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין שתי ברכות" עיין שם.

ורבינו הגדול הגר"א זצ"ל בביאורו לשלחן ערוך שם, העיר שלשיטת הסוברים שמברך שתי ברכות, דהיאך יאמר שתי פעמים וצונו על מצוה אחת, ועיין בזה בספר דמשק אליעזר שעל ביאור הגר"א (שם אות י"ז), ולדעת הגר"א ז"ל העיקר כסברת רש"י ז"ל, וכפסק מרן ז"ל, שעל תפילין אינו מברך אלא ברכה אחת בלבד, עיין בביאור הגר"א שם, ובספר מעשה רב (סימן כ"ב) ע"ש.

וראיתי לגאון מלבי"ם ז"ל בספרו ארצות החיים (שם, ארץ יהודה סק"ז סד"ה וראיתי ד"ז ע"ג) שאחר שהביא דברות רבינו הגר"א ז"ל דלעיל, סיים וכתב: "ומה ששאל [הגר"א] דאיך מצאנו שתי פעמים וצונו על ברכה אחת - הנה מצאנו דוגמתו בברכת התורה שמברך שתי ברכות" עיין שם.

ואחר שפשוט וברור שרבינו הגדול הגר"א זצ"ל לא חשוד ח"ו בכגון דא, ראיתי בעניותי לבאר הדברים בס"ד.

ונקדים ונאמר דאכן באמת היא גופה צריכה רבה, מדוע זה מברכים שתי ברכות בברכות התורה, ומאי שנא משאר המצוות.

דברים בקהלות יעקב ספר הליקוטים ח"ב (סימן א') האריך בזה טובא בטוב טעם ודעת עש"ב.

והשתא דאתינן להכי נתיישבו היטב דברות קדשו של רבינו הגר"א ז"ל דברכות התורה חלוקות מברכות התפילין, דברכות התורה חדא מנהון ברכת הנהנין היא (או ברכת ההודאה), ואינה ברכת המצוות וכנ"ל, והדברים מדוקדקים טובא בלשון הגר"א ז"ל, שהרי כך כתב: "דאיך יאמר שתי פעמים **וצונו**", הרי שמדין ברכת המצוות קאתי עלה, ושאיני ברכות התורה וכמשנ"ת, ועיין בפירוש רבינו אברהם מן ההר נדרים (דף מ"ח), ובט"ז יו"ד (סימן רכ"א אות מ"ג), ושו"ת משכנות יעקב או"ח (סימן כ"ז), ובספר חיי אדם (כלל ס"ב ס"ו), ושו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן כ"ד ד"ה גס), ולגאון רבי בן ציון מיטאווסקי ז"ל בספר בני ציון (סימן נ"ד) ואכמ"ל.

והעירוני לדבריו של אותו קדוש וטהור, רבינו יעקב ממרוויי ז"ל שבספרו שו"ת מן השמים (סימן י') כתב: "שאלתי על ברכת התורה, אם צריך לברך בכל פעם ופעם שישב ללמוד, כמו שנאמר בתפילין שמברך כל זמן שמניחין, או אם אינו צריך לברך אלא ברכות שמברך בשחרית, ויוצא בהם כל היום.

והשיבו: "אינו דומה ברכת התורה לברכת שאר המצוות, כי בעבור שהגיית התורה חיי האדם כל היום תקנו עליה שלש ברכות, לעסוק, והערב נא, ואשר בחר בנו, וברכת לעסוק היא במקום ברכת המצוות, והערב היא שמתפללים לפני המקום שיזכה ללמוד וללמד, ואשר בחר בנו ברכת הודייה, שחייבין ישראל להודות לה' אשר בחר במכלל אומה ולשון, ונתן להם התורה" ודוק היטב.

בזה הראו שאין שמחה במענה פיהם ואין להם הנאה מדברי תורה" עכ"ל. הרי שהוא ז"ל הבין כוונת הר"ן בשם רבינו יונה דברכת התורה ענינה ברכת הנהנין, וק"ק שלא הביא דברי הלבוש הנ"ל, ועיין בפירוש הבונה על ספר עין יעקב ברכות (כ"א א' סימן ע"ג) ע"ש.

וגדולי רבנן בתראי ז"ל גם הם כווננו ליסוד זה, שברכה ראשונה וברכה שניה דברכות התורה חלוקות הן, וזו לשון הגאון חיי אדם ז"ל (כלל ט' סעיף א'): "כתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיני, וקבלו חז"ל שהיא מצות עשה לברך ברכת התורה לפניה, ותקנו שתי ברכות, אחת ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו', והיא **ברכת המצוות**, ואחת אשר בחר בנו שהיא **ברכת הודאה**" ע"ש, וכיוצא בזה ראיתי שכתב בשו"ת קרן לדוד (סימן י"א די"ט רע"א) דברכת אשר נתן לנו היא ברכת השבח, וברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק וכו' היא ברכת המצוות ע"ש.

ושם בנשמת אדם (כלל ה' סעיף ה') כתב: "נראה לי דחכמים סמכו ברכת המצווה וברכת הודאה על ברכות התורה שצותה התורה לברך, וראוי לתקן לזה שתי ברכות אחת **ברכת המצווה**, והיא אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה, והשניה **ברכת הודאה** והיא אשר בחר בנו, ועל זה סמכו וראו שראוי לתקן ברכה על כל המצווה, ועל הטובות להודות לו" ע"ש. ועוד עיין בנשמת אדם (שם כלל ט' ס"ס ט') ע"ש. [ועיין שו"ת עמודי אש (סימן ב' אות י"ד) ע"ש].

וגם הגאון רבי אליהו מני ז"ל בספרו מעשה אליהו ח"א (ס"ס שמ"א ד"ק רע"ב) ובספר ערוך השולחן (סימן מ"ז אות ב') כתבו בזה ע"ש, ומרנא ורבנא מופת הדור זצ"ל בספרו קהלות יעקב ברכות (סימן כ"ד), ובמשנה ביאור ותוספת

שתי ברכות, לעסוק בדברי תורה וכו', ואשר בחר בנו וכו', לעסוק כנגד מצוה, ובמצוה יש תורה, ולכן צריך לומר קודם עשיית מצוה הריני עושה כאשר צונו ה' בתורתו", והובא בספר היקר אורות הגר"א (דף ל"ב אות כ'), דוק והבן היטב. [נזמה שכתב הגר"א שבמצוה יש תורה - עיין בחיבורי הנכחי (ערך מצוה) וצרף לכאן].

ומהא דמברכין על מצוות מילה שתי ברכות, ובשתייהן מזכירים **אשר קדשנו במצוותיו וצונו**, הרי ששתייהן ברכות המצוות, ליכא קושיא כלל על רבינו הגדול הגר"א זצ"ל שכתב דאין לומר שתי פעמים וצונו על מצוה אחת, דהא כבר נתקשו בה קמאי ז"ל וכמפורש בספר הרוקח (סימן שס"ג ושס"ו) ומהר"מ חלואה פסחים (ד' ב'), ושו"ת מהר"ם מרוטנברג ח"ג (סימן שצ"ז), ובהגהות מימון הלכות מילה (פ"ג ה"א סק"ג) ועוד.

והם ז"ל שם, וגם רבנן בתראי תירצו בה תירוצים הרבה, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק דבר בראשית (י"ז י"ג בהרחב דבר) שתירץ והסביר בטוב טעם ודעת, ועיין גם בדבריו הנפלאים של הגאון בית הלוי ז"ל (פרשת לך לך), ועיין ביאור הגר"א יו"ד (ר"ס רס"ה) ובספר כורת הברית שם, ובספר הברית שם (מדף רנ"ו) ואילך ואכמ"ל.

עבשיו שלהי שנת תשמ"ו בא לידי ספר הנחמד פניני רבינו הקהלות יעקב וראיתי שם (סימן א' דף קל"ז) שהעירו למרנא ורבנא ז"ל על דבריו מברכות (כ"א א') מה למזון שכן נהנה ע"ש, ומשמע שבתורה אין גדר שכן נהנה, ועיין שם מה שכתב ליישב, וכן בספר היקר משמר הלוי ברכות (לדף כ"א ע"א) ע"ש. ולדברי הרב נוהג כצאן יוסף ליכא לקושיא זו, ודוק.

ודע עוד שיש חילוק בין דברי בעל הגהות הלבוש, לבין דברי בעל הנוהג כצאן יוסף, לבין דברי הרב החיי אדם, דאף שכולהו שווים שברכת אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה היא **ברכת המצוות** וכנ"ל, מכל מקום חלוקים הם בגדר "ברכת אשר בחר בנו", דלדידהו היא בגדר **ברכת הנהנין** הרגילה שנקבעה כשאדם נהנה כברכת הפירות, ואילו לחיי אדם היא בגדר **ברכת ההודאה**, ועיין בקהלות יעקב שם, ובדברי שו"ת מן השמים הנ"ל. [והגאון קרן לדוד שכתב ברכת אשר בחר בנו היא "ברכת השבח", היא היא כברכת ההודאה תחשב, כמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות ברכות (פ"א ה"ג וה"ד) עיין שם].

ובעל הגהות הלבוש ובעל נוהג כצאן יוסף נמי פליגי אהדדי, דלבעל הגהות הלבוש ברכת אשר בחר בנו היא בגדר ברכת הנהנין הרגילה, כבכל שאר הנאותיו שחייב לברך עליהן קודם שנהנה מהן, וכן חייב לברך על הלימוד כי הלימוד הוא הנאה, ואילו לבעל נוהג כצאן יוסף ברכת אשר בחר בנו היא ברכת הנהנין משום **שנהנה שבחר בנו מכל העמים**, ולא משום שנהנה מעצם הלימוד, עיין בדבריהם היטב, מכל מקום ביחס לקושיית הגאון מלבי"ם ז"ל על הגר"א ז"ל אין נפקא מינה ביניהם, ועל פי דבריהם מיושבים ומובנים היטב דברי הגר"א ז"ל, ולפיכך לא נמנעתי מלכלול דברי החיי אדם עם דבריהם ודוק.

וחושבני בס"ד שעוד יש להסביר דברי ביאור הגר"א הנ"ל, עם דבריו שלו בספר יהל אור בהשמטות לרע"מ ח"א (דט"ו ע"א, דכ"ח ע"ג): "ואף בתורה לבד יש מצוה, ללמוד על מנת לעשות, ולכן בתורה אנחנו מברכין

בעיר, ופעם כשפרצו הקוזקים לעיר, ראו אותו מתנועע ומדבר בקול רם, העלילו עליו כי מרגל הוא, וכי נותן סימנים לגרמנים הנסוגים מן העיר, הם אסרוהו והביאוהו לגנרל שלהם, ותיכף יצא דינו לתליה רח"ל.

בנתיים כלאוהו במרתף, וכאשר שאלוהו אם להביא לו אוכל, כה השיב: "הביאו לי את הרמב"ם - ואם נגזרה עלי מיתה אמות על הרמב"ם".

והנה העיר ה' רוח עלמה בת הד"ץ דטווריק, והיא הלכה וספרה את הדברים לכוומר שבעיר, אשר שמע הגאון מטווריק הגיע לאזניו, וגם הוא לפעמים היה בא ליהנות מקול הגאון זצ"ל בלמודו תורה.

ומיד אצו רצו אל הגנרל, והוכיחו לו נמרצות את גודל השגיאה שהוא הולך לעשות, ואת האחריות הגדולה לשפך דם נקי של איש קדוש וטהור, הכומר אף נשבע כי חף האיש הזה מפשע.

הדברים שיצאו מלבם, נכנסו ללב הגנרל, ויאמר לעלמה הנני מוציאו לחפשי, ובתנאי שתיכף ומיד יעזוב את העיר, וכך היה העלמה שכרה עגלה ותשלחהו ליוניקשט" ע"כ, ואתה דע לך.

ולאיש קדוש וטהור אשר כל אלו לו, אשר המית עצמו על התורה, "ולמות על התורה חשבתי" (כלשון הקדמת אור החיים הקדוש), נאים הדברים האלה לשאול "ולתפלא מאוד", והיה הדבר בעיניו ל"פלא גדול", מדוע רז"ל לא תקנו ברכת הנהנין על לימוד התורה, זיע"א.

מאמר זה זכיתי והדפסתיו בשנת תשמ"ז בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (סימן ג'), וכאן בס"ד חזרתי להדפיסו עם הוספות הרבה.

וראיתי בספר נתיבות שמואל על התורה פרשת בחקתי (דרוש פ"ו אות ב' דף ש"ע) שכה כתב: "שמעתי מדודי הגאון, רבי אשר ניסן לעוויטאן ז"ל, אחי חמי הגאון רבי בן ציון יעקב לעוויטאן ז"ל, ששמע פעם מהגאון המפורסם רבי אברהם אהרן בורשטיין זצ"ל מטאווריק, שאמר שהוא מתפלא מאד, למה שלא נקבעה ברכת הנהנין על לימוד התורה, ונקבעה רק ברכת המצוות, כי פלא גדול הוא אצלו שעל תענוג גדול כזה לא נקבעה ברכת הנהנין" עכ"ל.

ואקבע ואביא כאן בחיבורי הקטן, עובדה נוראה, על הגאון המופלא מטווריק הנ"ל, רבי אהרן אברהם בורשטיין זצ"ל, בעל נר אהרן, ובודאי היא תהיה אלף המגן על חיבורי הנכחי, שבזה יתקיים מה שקבלנו מגדולי רבותינו נ"ע ש"אפילו דבר אחד טוב שיש בספר - מציל ומגן על כל הספר" כדכתבו הגאון רבי יעקב מליסא ז"ל בהקדמת ספרו תורת גיטין, ובהקדמת ספרו מעשה נסים, והגאון מבראד רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו שו"ת שנות חיים (דפ"ט ע"ב), והבאתי דברי קדשם בהקדמת חיבורי ברית יעקב, ועיין מה שכתב בזה בספר עלי תמר ירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה דשל"ז ע"א) וירושלמי קידושין (פ"א ה"ט דתכ"ט ע"א) ודוק היטב.

ועובדה מזעזעת זו נדפסה בראש ספרו נר אהרן: "הגאון מטווריק זצ"ל נשאר שם עד פרוץ מלחמת בעולם הראשונה, המלחמה השיגתו בהיותו שוהא באחת מערי המרפא בגרמניה, ואחרי הרפתקאות מרובות, הגיע לעיר שאוול, עם כבוש הגרמנים את העיר הזאת העביר לשם גם את בני משפחתו.

בדרבו בקודש לא פסק מלימודו גם בהמיר ארץ, ולא שם לב לחילופי הרשויות

חידושי סוגיות

(חגיגה ט"ו א, ט"ו ב')

א. בענין רבי מאיר למד תורה מאחר

[מתוך מנוחת שלום ח"ג סי' מה ע"ש]

ז"ל בפירושו למסכת אבות כתב יד (פ"ד מ"כ):
 "שכה כתב אלישע בן אבויה אומר וכו', אמרו
 חכמים ז"ל שדואג ואחיתופל היו אומרים שלש
 מאות הלכות במגדל הפורח באויר וכשחטאו
 לא אדכרו רבנן לשמעתיהו (א"ה יח"ס עיין
 סנהדרין ק"ו ב', ותנא דבי אליהו פי"ח ע"ש).

ולבן תימה איך הביא רבי משנה על שמו של
 אלישע בן אבויה, וכל שכן עם זכרון
 חכמי הקבלה. (א"ה יח"ס ר"ל התנאים דמסכת
 אבות).

ואולי היה זה בעבור שנראה שענשו מפורסם
 בעלות עשן מקברו, וכשמת רבי מאיר
 נסתלק העשן, ואמר עליו הספדן אפילו שומר
 השער לא עמד לפניך רבינו, שזה ראה שנמחל
 וקבל ענשו ולכן ראה רבי לזכור דבר מפיו.
 עד כאן לשון קדשו של רבי יצחק אלאחדב
 ז"ל. [הראני זאת ידידי רבי שמעון שוורץ
 שליט"א, הספר נמצא עכשו על מזבח הדפוס,
 ועומד לצאת בקרוב על ידי מכון "בית אהרן
 וישראל" דקרלין סטולין, יישר כחם. תולדות
 רבי יצחק אלאחדב ז"ל וחיבוריו כתבם בטוב
 טעם מעלת ידידנו המהדיר נ"י בראש הגדה
 של פסח עם פירוש "פסח דורות" לרבי יצחק
 אלאחדב ז"ל ע"ש].

ואם היתה לנו רשות היינו מציעים תירוץ
 נוסף, והיינו אומרים כי המעיין לרו"ל
 בירושלמי חגיגה (פ"ב ה"א ד"ט ע"ב) ובמדרש

מלאכי (ב' ז'): "כי שפתי כהן ישמרו דעת,
 ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה'
 צבאות הוא".

ופירש רש"י ז"ל: "כי שפתי כהן, עליהם
 מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה
 יבקשו מפיה שכבר דבר זה מסור להם יורו
 משפטיך ליעקב. כי מלאך, שלוחו של הקב"ה
 כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפניו
 במחיצתו", ועיין רד"ק ז"ל (שם), וראב"ע ז"ל
 הושע (ד' ו') עיין שם.

חגיגה (ט"ו ב'): "ורבי מאיר היכי גמר תורה
 מפומיה דאחר, והאמר רבה בר בר חנה
 אמר רבי יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו
 דעת, ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות
 הוא, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו
 תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.
 אמר ריש לקיש רבי מאיר קרא אשכח ודרש
 הט אונך ושמע דברי חכמים ולבך תשית
 לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי" וכו'.
 [ועיין לרבינו מהר"ל מפראג ז"ל בספרו
 נתיבות עולם (נתיב התורה פ"ט) שביאר הענין
 בדברים נפלאים, ועיין גם בספר אור החיים
 הקדוש דברים (י"ב כ"ח) ונתבאר במקומו
 בס"ד].

וראיתי לחד מגאונים ספרד הקדמונים, ויש
 אומרים שהיה נין רבינו הרא"ש ז"ל,
 מר ניהו רבה, רבי יצחק ב"ר שלמה אלאחדב

אמר ליה אמאי רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, אמר ליה השתא קאמר מאיר בני אומר, ועיין בירושלמי שם, ואקצר. [ועיין דבר נפלא בשיטה מקובצת בבא קמא (ג' א') בשם רבינו ישעיה ז"ל בביאור הענין שהקב"ה התחיל לומר שמועה בשם רבי מאיר רק אחרי שרבה בר שילא אמר שרבי מאיר רמון מצא וכו'].

ודע כי התבוננתי וראיתי בס"ד דבר פלא, שאלישע בן אבויה כשבא לעולם (הברית) היה **באש**, וכשנסתלק מן העולם היה **באש**, וכן שמו אלישע אותיות **עלי אש**, דוק והבן מדעתך. (ועיין בדברי רבינו הגדול בעל הלשם זצ"ל בדרוש הנכנסים לפרדס).

עכשיו ראיתי לרבינו הרשב"ץ ז"ל בפירושו מגן אבות על מסכת אבות (שם) שגם כן הרגיש בשאלה הנ"ל איך ומדוע רבינו הקדוש הוא רבי יהודה הנשיא הזכיר במשנה דברי רבי אלישע בן אבויה, עיין שם דבריו ז"ל. [ובספר מדרש שמואל על אבות לא הביא מי שהרגיש בשאלה זו].

ובעניו יש לי לדעת ולהבין שאחר שהרשב"ץ ז"ל ראה דברי הירושלמי והמדרש הנ"ל, וכמפורש בדבריו שם, מאי טעמא לא הזכיר זאת שרבי מאיר אמר דומה שרבי עשה תשובה, עיין שם כי קצת הרבה.

רות רבה (פ"ו ס"ד) ובמדרש קהלת רבה (פ"ז ס"ז ושי"ג) יראה באריכות כל עובדא דאלישע בן אבויה, שכאשר נולד ונכנס לברית היה הבית מלא אש, וכו' וכו' ואמרו שם: "לאחר ימים חלה אלישע בן אבויה, אתון אמרין לרבי מאיר אלישע חולה אזל לגביה, אמר ליה [רבי מאיר] חזור בך, אמר ליה ועד כדון מקבלין, אמר ליה [רבי מאיר] ולא כתיב תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש, באותה שעה בכה אלישע בן אבויה ומת, והיה רבי מאיר שמח ואומר **דומה שמתוך תשובה נסתלק רבי**. וכיון שקברוהו באתה האור לשרוף את קברו" וכו', עיין שם בארוכה כל הענין, והובא בתוספות חגיגה (ט"ו א') עיין שם.

ואם כן יש לומר דאחר שרבי מאיר אמר דומה **שמתוך תשובה** מת רבי אלישע בן אבויה, די היה בזה שהדורות הבאים יאמרו שמועה מפיו של רבי אלישע בן אבויה, וכמו שאמרו בחגיגה שם "דרש רבא מאי דכתיב אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל, למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז, לומר לך מה אגוז זה אף על פי שמלולך בטיט ובצואה, אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם אף על פי שסרח אין תורתו נמאסת. אשכחיה רבה בר שילא לאלהו אמר ליה מאי קא עביד קב"ה אמר ליה קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן, ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר, אמר ליה אמאי משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר,

ב. בענין תשובת אלישע אחר

[שׁוּבוּ הַשּׁוֹלְמִית ח"ה ס"א, כא, ע"ש]

ולא מצינן לאצוליה, אי נקטיה ביד מאן מרמי ליה מנאי, אמר מתי אמות ואכבה עשן מקברו, כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק קוטרא מקבריה דאחר, פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו.

ופירש רש"י ז"ל: "חדא הוה ביננא, תלמיד אחד היה בינינו, ונכשל ויצא לתרבות רעה, ואין כח בין כולנו להביאו לעולם הבא: אי נקטי ליה ביד מאן מרמי ליה, אם אוחו אני בידו להביאו לעולם הבא מי יקחנו מידי: שומר הפתח, של גיהנם לא עמד לפניך רבינו בבואך להוציא אחר משם". עד כאן הצעת הסוגיא.

ומבואר לפי מסורת תלמוד הבבלי שרבי מאיר פעל להכניס את רבו אלישע אחר לשיהיה נדון בגיהנם, ואילו רבי יוחנן פעל להוציא את אלישע אחר מגיהנם ולהביאו לעלמא דאתי.

והתוספות חגיגה שם הביאו מסורת הירושלמי חגיגה (פ"ב ה"א ד"ט ע"ב) ומדרש קהלת רבה (פ"ז ס"א): "לבסוף חלה אלישע אחר ואמרו לו לרבי מאיר רבך נחלה הלך לבקרו, ואמר לו רבי מאיר חזור בך, אמר אי הדרנא מתקבלין, אמר ליה כתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם, בכה אלישע ונפטר, אמר רבי מאיר דומה שמתוך

חגיגה (ט"ו א'): "שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מאי דכתיב לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז, אמר לו אלו דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. [על ידי שכחה, רש"י]^א.

אמר לו רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא מה כלי זהב וכלי זכוכית אף על פי שנשברו יש להם תקנה אף תלמיד חכם אף על פי שסרח יש לו תקנה. אמר לו אף אתה חזור בך, אמר לו כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר. תנו רבנן מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו מאיר חזור לאחריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת. אמר לו אף אתה חזור בך אמר לו ולא כבר אמרתי לך כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר. וכו' וכו'.

כי נח נפשיה דאחר, אמרי [ברקיע רש"י] לא מידן לידייניה, ולא לעלמא דאתי ליתי, לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא, ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא. אמר רבי מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי, מתי אמות ואעלה עשן מקברו. כי נח נפשיה דרבי מאיר סליק קוטרא מקבריה דאחר. אמר רבי יוחנן גבורתא למיקלא רביה, חד הוה ביננא

א. עיין מגילה (י"ה ב'): "שאני רבי מאיר דמיקיים ביה ועפעפיק יישירו נגדך, אמר ליה רמי בר חמא לרבי ירמיה מדפתי מאי ועפעפיק יישירו נגדך. אמר לו אלו דברי תורה דכתיב בהו התעף עיניך בו ואיננו, ואפילו הכי מיושרין הן אצל רבי מאיר", ופירש רש"י ז"ל: "התעף עיניך בו ואיננו, אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין" דוק והבן.

יצחק בלאזר ז"ל בספר אור ישראל (חלק כוכבי אור מאמר א' דס"ד ע"ג), ועיין בחיבורי כנסת חיים (סימן כ"ה) עיין שם.

ואולי גם בזה יש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, שלבבלי אלישע אחר לא מתוך תשובה ולכן נידון ונענש, אבל לירושלמי והמדרשים שאמרו: "אמר רבי מאיר דומה שמתוך תשובה נפטר רבי", אכן לא נידון כלל, שהרי רבי מאיר הצילו מן האש, ובזה נתיישבו דברי הגאון מבי"ט ז"ל, דוק ועיין.

ובהיותי בזה ראיתי לשארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע סוכה (מ"ה ב') שכתב: "יש להקשות איך יהיו ניצולים מדין של מעלה, והלא כלל ידוע דאין זכות הצדיק מועיל אלא להגין על החיים שלא תבא עליהם רעה בעולם הזה, אבל הצלה מגיהנם לרשעים אין הצדיק מציל, ולכן יצחק אבינו ע"ה לא הציל את עשו, וכן רבי מאיר בעל הנס לא הציל את אלישע אחר אלא רק הועיל להביאו לגיהנם שיהא נידון שם" עכ"ל.

ועם שאיני כדאי, בענייני לא הבנתי הקדמה זאת "שאין הצדיק מציל לרשעים מן הגהינם", שהרי לבבלי האמורא רבי יוחנן הוא שהציל את אלישע אחר מן הגהינם, ולירושלמי והמדרשים רבי מאיר עצמו הציל לאלישע אחר מן הגהינם, וצ"ע.

תשובה נפטר. מן דקברוניה ירדה אש מן השמים ושרפה אותו, אמרו לו לרבי מאיר הא קבר דרבך אוקיד, אתא וקא פריס גלימיה עליה, ואמר ליני הלילה וגוי ליני פה בעולם הזה שדומה ללילה והיה בבוקר לעולם הבא אם יגאלך טוב יגאל זה הקב"ה יגאל, ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי" הרי שלמסורת הירושלמי אלישע אחר נדון בגיהנם ורבי מאיר פעל להצילו ודוק.

וראיתי לגאון מבי"ט ז"ל בספרו בית האלהים (שער התשובה פרק ה') שכה כתב: "מי ששב בתשובה גמורה בחרטה ועזיבת החטא לפני האל יתברך אפילו בשעת מיתה אין לו שום עונש אחר המיתה, כי עונשי החוטא אחר ששב אינן אלא בזה העולם ביסורין או במיתה קודם הזמן הקצוב לו, אבל אין לו שום עונש בעולם הבא אחר מיתתו, כיון ששב קודם מיתתו, אף על פי שלא היתה תשובתו בפועל אלא בכח לפני האל יתברך".

לבאורה יש להבין שהרי גבי אלישע אחר שמת מתוך תשובה כמו שהעיד עליו תלמידו רבי מאיר כאומרם בירושלמי והמדרשים "דומה שמתוך תשובה נפטר רבי" ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן מ"ה), ועם כל זה אלישע אחר נידון שנים הרבה בגהינם, מזמן פטירת רבי מאיר עד פטירת רבי יוחנן כמאה וחמישים שנה וכדכתב הגאון רבי